

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

*«Η Φαρασιώτικη διάλεκτος της Καππαδοκίας στον
Βαθύλακκο Κοζάνης : Περιγραφή και Στάσεις»
The Pharasiot dialect of Cappadocia in Vathylakkos of
Kozani: Description and Attitudes*

Γαρουφαλλιά Βουτσίδου
Επιβλέπων καθηγητής : Κωνσταντίνος Ντίνας

Copyright © Γαρουφαλλιά Βουτσίδου, 2024. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Γαρουφαλλιά Βουτσίδου

A.E.M.: 103

Ηλεκτρονική διεύθυνση: filitsa89@windowslive.com

Έτος εισαγωγής: 2022-2023

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: «Η Φαρασιώτικη διάλεκτος της Καππαδοκίας στον Βαθύλακκο Κοζάνης : Περιγραφή και Στάσεις»

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία: 5 - 9 - 2024

Η δηλούσα : Γαρουφαλιά Βουτσίδου

Ευχαριστίες

Η συγγραφή της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την πολύτιμη βοήθεια όλων όσων πρόθυμα συμμετείχαν στο ερωτηματολόγιό μου και δέχτηκαν την παραχώρηση συνέντευξης. Φυσικά, χωρίς την καθοδήγηση του καθηγητή μου κ. Ντίνα Κωνσταντίνου, τίποτε δεν θα γινόταν εφικτό. Πιο συγκεκριμένα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους κατοίκους του προσφυγικού οικισμού Βαθυλάκκου Κοζάνης που από την πρώτη στιγμή αγκάλιασαν αυτή την προσπάθεια δείχνοντάς μου έναν ιδιαίτερο ενθουσιασμό. Την κυρία Κυριακή, η οποία στα 96 της χρόνια ήταν ακούραστη καθ' όλη την διάρκεια των ερωτήσεων, μια αστείρευτη πηγή γνώσεων στα λαογραφικά, τον κ. Γρηγόρη για τα παραμύθια που μου διηγήθηκε στη "γλώσσα των γονιών του" όπως περήφανα τόνιζε συνέχεια, τους κύριους Ιωάννη, Αναστάσιο, Βασίλειο, Ιορδάνη, Ευάγγελο και τον Κωνσταντίνο, που δέχτηκε να μου τραγουδήσει τραγούδια της πατρίδας του, και τις κυρίες Αναστασία, Βαρβάρα, Σοφία, Ολυμπία, Παναγιώτα, Χριστίνα, Μαρίκα, Ειρήνη, που μαζί μοιραστήκαμε στον καφέ ιστορίες ζωής. Τέλος, ευχαριστώ θερμά τον κύριο Ανδρέα Κωνσταντινίδη, ο οποίος ασχολείται με την λαογραφία και με τον τόπο του και ο οποίος με καθοδήγησε όλο αυτό το διάστημα, με γνώρισε σε όλους αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους και μου παραχώρησε υλικό για τα Φαρασιώτικα από το προσωπικό του αρχείο.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονείται στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο «Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας». Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η Φαρασιώτικη ελληνική διάλεκτος και οι γλωσσικές στάσεις που υιοθετούν οι τελευταίοι εν ζωή ομιλητές/ήτριες στο Βαθύλακκο της Κοζάνης. Σε έναν τόπο όπου μέχρι και σήμερα κατοικούν απόγονοι Φαρασιωτών, φυσικοί ομιλητές της διαλέκτου, συνέλεξα το υλικό μέσα από τις συνεντεύξεις και την άμεση επαφή μαζί τους. Με την χρήση της ποσοτικής μεθόδου και με ερευνητικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο, εξετάστηκαν οι στάσεις απέναντι στη διάλεκτο με τα αποτελέσματα να παρουσιάζονται στα τελευταία δυο κεφάλαια.

Λέξεις-Κλειδιά

Διάλεκτος, Γλωσσικές στάσεις, Φαρασιώτικη ποικιλία, Πρότυπη

«The Pharasiot dialect of Cappadocia in Vathylakkos of Kozani: Description and Attitudes»

Garoufallia Voutsidou

Abstract

This thesis is being prepared within the framework of the Master's Program of Studies entitled "Teaching of the Modern Greek Language". The subject of the paper is the Pharasiot Greek dialect and the linguistic attitudes adopted by the last living speakers in Vathylakko of Kozani. In a place where to this day the descendants of Farasiots live, native speakers of the dialect, I collected the linguistic material through interviews and direct contact with them in order to compare it with material such as Dawkins' research in 1916 in order to find the differences and similarities a century later. Then, using the quantitative method and the questionnaire as a research tool, the attitudes towards the dialect were examined with the results presented in the last two chapters.

Keywords

Dialect, Language attitudes, Pharasiot variety, Standard language

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Περιεχόμενα.....	5
Κατάλογος γραφημάτων, πινάκων και εικόνων.....	7
Συνομογραφίες & Ακρωνύμια.....	8
Εικόνα 1.....	9
Εισαγωγή.....	10
1. Θεωρητικό πλαίσιο.....	11
1.1 Γλωσσικές ποικιλίες.....	11
1.2 Γλώσσα, διάλεκτος, ιδίωμα.....	12
1.3 Πρότυπη και καθομιλουμένη.....	13
2. Νεοελληνικές διαλέκτοι & ιδιώματα.....	14
2.1 Ιστορική πραγματικότητα.....	14
2.2 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων.....	15
2.3 Κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων.....	16
2.4 Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων.....	16
3. Τα Φάρασα και η διάλεκτός τους.....	18
3.1 Ιστορικό πλαίσιο.....	18
3.2 Γενικά χαρακτηριστικά.....	19
3.3 Διαλεκτικά χαρακτηριστικά.....	20
3.4 Η σημερινή κατάσταση της διαλέκτου.....	24
3.5 Η διάλεκτος των Φαράσων μέσα από χειρόγραφες πηγές.....	25
4. Γλωσσικές στάσεις απέναντι στις διαλέκτους.....	26
4.1 Αρνητικές & Θετικές Στάσεις.....	26
5. Μεθοδολογία έρευνας.....	27
5.1 Δείγμα ερωτηθέντων.....	28
5.2 Ερευνητικό εργαλείο.....	28
6. Ανάλυση ερωτηματολογίου.....	30

6.1 Στάσεις απέναντι στις διαλέκτους.....	44
6.2 Στάσεις απέναντι στη Φαρασιώτικη διάλεκτο.....	45
7. Συμπεράσματα.....	47
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	49
Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο.....	53

Κατάλογος γραφημάτων, πινάκων και εικόνων

Εικόνα 1 Οικογένεια Φαρασιωτών ένα χρόνο μετά την ανταλλαγή

Εικόνα 2 Χειρόγραφος χάρτης της περιφέρειας Φαράσων

Εικόνα 3 Απόσπασμα από του ημερολογίου

Πίνακας 1 Οι νεοελληνικοί διάλεκτοι σύμφωνα με τον Παπαναστασίου

Πίνακας 2 Πληθυσμιακή κατανομή των Φαράσων

Πίνακας 3 Γλωσσική κατανομή των Φαράσων

Γράφημα 1

Γράφημα 2 Γράφημα 3

Γράφημα 4 Γράφημα 5

Γράφημα 6

Γράφημα 7 Γράφημα 8

Γράφημα 9 Γράφημα 10

Γράφημα 11

Γράφημα 12 Γράφημα 13

Γράφημα 14 Γράφημα 15

Γράφημα 16 Γράφημα 17

Γράφημα 18

Γράφημα 19 Γράφημα 20

Γράφημα 21

Γράφημα 22 Γράφημα 23

Γράφημα 24

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΚΝΕ-Κοινή Νεοελληνική, Μ.Μ.Ε-Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ΚΜΣ-Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών

Εικόνα 1 Οικογένεια Φαρασιωτών ένα χρόνο μετά την ανταλλαγή

Εισαγωγή

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί η Φαρασιώτικη ελληνική διάλεκτος και όπως αυτή διασώζεται σήμερα στον προσφυγικό οικισμό του Βαθυλάκκου της Κοζάνης. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια των τελευταίων φυσικών ομιλητών της διαλέκτου με τις μαρτυρίες τους να γίνονται πηγή γνώσης. Αντικείμενο της μελέτης είναι η περιγραφή της Φαρασιώτικης διαλέκτου με τα ήδη υπάρχοντα στοιχεία προηγούμενων ερευνητών οι οποίοι ασχολήθηκαν με αυτή τον περασμένο αιώνα, όπως ήταν ο Dawkins, με στόχο ο οποίος παρουσιάζεται στα δυο τελευταία κεφάλαια, να είναι η διαπίστωση των στάσεων των ομιλητών απέναντι στην διάλεκτο και σε διαλεκτόφωνους γενικότερα. Μέσω των δεδομένων της επιτόπιας έρευνας, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού στερεότυπων ως προς ομιλητές διαλέκτων και γενικότερα στάσεις απέναντι στις διαλέκτους. Η εργασία είναι αποτέλεσμα 7 κεφαλαίων όπου στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της γλωσσικής ποικιλότητας ενώ ακολουθούν το δεύτερο κεφάλαιο με μια γενικότερη περιγραφή των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια ανασκόπηση στην περιοχή των Φαράσων με κεντρικό θέμα την περιγραφή της Φαρασιώτικης διαλέκτου. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται οι στάσεις απέναντι στις διαλέκτους μέσω της βιβλιογραφίας, ενώ το πέμπτο κεφάλαιο αφιερώνεται στη μεθοδολογία της έρευνας, τη μέθοδο δειγματοληψίας και το ερευνητικό εργαλείο. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση και σχολιασμός των δεδομένων κλείνοντας με το έβδομο κεφάλαιο και τα συμπεράσματα.

1.Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Γλωσσικές ποικιλίες

Αρχικός σκοπός της γλώσσας συνοδεία και των διαφόρων ποικιλιών της, είναι η ανάγκη της επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους, ένας κοινός γλωσσικός κώδικας ο οποίος θα γίνεται κατανοητός από όλα τα μέλη της κοινωνίας (Δελβερούδη, 2001Α). Ήδη από την δεκαετία του 1960, η σύγχρονη γλωσσολογία μελετά την γλωσσική ποικιλότητα η οποία εκφράζει το κοινωνικό στοιχείο της γλώσσας (Στάμου, Αρχάκης, & Πολίτης, 2016). Τόσο μέσω της ταυτότητας των χρηστών όσο και από τις κοινωνικές περιστάσεις επικοινωνίας, έρχεται στην επιφάνεια η ανομοιογένεια της γλωσσικής πραγματικότητας μέσω της ποικιλότητας με αποτέλεσμα να καταρρίπτεται η άποψη ότι σε μια γλωσσική κοινότητα, υπάρχει μια ενιαία και ομοιογενή γλώσσα (Κακριδή-Φερράρι, 2007α· Κακριδή, Κατή & Νικηφορίδου, 1999: 103). Ως γλώσσα λοιπόν, χαρακτηρίζουμε μια έννοια η οποία είναι πολυδιάστατη και χρησιμοποιείται σε διαφορετικά επικοινωνιακά πλαίσια και περικείμενα. Πιο συγκεκριμένα, η γλώσσα σχετίζεται με διάφορους τομείς όπως είναι αυτός της πολιτικής, της ιστορίας, της γλωσσολογίας και της ιστορίας (Papazachariou, Fterniati, Archakis & Tsami, 2018).

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η γλώσσα δεν είναι ενιαία και ομοιογενής, σπανίως συναντάται ως ομοιόμορφη και αδιαφοροποίητη. Τη γλώσσα χαρακτηρίζει η πολυμορφία της, η ποικιλότητά της, καθώς δεν είναι μια και μοναδική αλλά και η ετερογένεια (σπάνια μια γλώσσα παραμένει στατική και ομοιογενής χωρίς την επίδραση άλλων γλωσσικών συστημάτων) (Κακριδή-Φερράρι & Χειλά-Μαρκοπούλου, 1996). Ταξινομώντας τις γλωσσικές ποικιλίες με τρία κριτήρια: κοινωνικά, ύφους και γεωγραφικά, αντίστοιχα διακρίνονται σε κοινωνικές, λειτουργικές και γεωγραφικές ποικιλίες. Ακόμη, διακρίνονται ανάλογα με τον χρήστη σε γεωγραφικές και κοινωνικές ή την χρήση σε λειτουργικές. Οι κοινωνικές ποικιλίες, τις οποίες μελετά η κοινωνιογλωσσολογία, καθορίζονται από την κοινωνική δομή, τα χαρακτηριστικά των ομιλητών και εξαρτώνται από διαφορετικούς παράγοντες όπως είναι το φύλο, το επίπεδο μόρφωσης (γλώσσα των μορφωμένων κ.λπ), η ηλικία (η γλώσσα των νέων), η κοινωνική τάξη, η ιδεολογία (π.χ γλώσσα των αντιεξουσιαστών) κ.ά. Οι λειτουργικές ποικιλίες, συνήθως καθορίζονται από την ταυτότητα που έχει ο ομιλητής αλλά και από τη σχέση τους με τον συνομιλητή. Αναφέρονται στα επίπεδα ύφους και αλλάζουν ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση εστιάζοντας στην χρήση της γλώσσας ((Κακριδή κ.ά, 1999). Όσον αφορά τις γεωγραφικές ποικιλίες, η μελέτη τους πραγματοποιείται από την διαλεκτολογία. Ανάλογα με τον χρήστη έχουν και οριζόντια διαφοροποίηση, καθοριστικό λόγο διαδραματίζει σε αυτές ο γεωγραφικός χώρος και χωρίζονται σε διαλέκτους και ιδιώματα. Είναι μη κωδικοποιημένες, συνήθως προφορικές, και ομιλούνται κυρίως στην επαρχία από αγρότες. Συνήθως, συγκρίνονται με την πρότυπη γλώσσα και κρίνονται ως “κατώτερες” δημιουργώντας αρνητικές στάσεις και στερεότυπα για τους ομιλητές (Δελβερούδη, 2001Β).

1.2 Γλώσσα, διάλεκτος, ιδίωμα

Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας τους, σε επίσημες αλλά και καθημερινές δραστηριότητες, στον προφορικό και γραπτό τους λόγο, έτσι η γλώσσα αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής ζωής. Ακόμη, οι ίδιοι και ως μέλη ενός κράτους, καλούνται να χρησιμοποιήσουν την επίσημη γλώσσα, την γλωσσική ποικιλία εκείνη η οποία μετά από συνταγματική καθιέρωση, έχει προτυποποιηθεί με σκοπό να χρησιμοποιηθεί στις επιστήμες, στην εκπαίδευση, σε θέματα γραφειοκρατίας και τέχνες. Όπως αναφέρει η Τζακώστα (2014: 425), διαδραματίζει ηγεμονικό ρόλο και ονομάζεται αλλιώς ως νόρμα. Ως σύμβολο του κάθε κράτους, η επίσημη γλώσσα χαρακτηρίζεται από γλωσσικό κύρος και αποτελεί μια ενοποιητική δύναμη αλλά ακόμη και σημείο διαφοροποίησης από τα υπόλοιπα κράτη για το εκάστοτε έθνος (Μπασλής, 2012). Επιπλέον, η γλώσσα καθορίζει την εθνική ταυτότητα ομάδων ατόμων και αποτελεί τον συνδετικό αυτό κρίκο με το μακρινό τους παρελθόν, ενισχύει τους δεσμούς ανάμεσα στα μέλη και διαχωρίζει τα άτομα από άλλες ομάδες που ομιλούν μια διαφορετική γλώσσα (Papazachariou, 1997: 2). Λαμβάνοντας υπόψιν το παράδειγμα των Chambers & Trudgill (1998: 20-21) για τις σκανδιναβικές γλώσσες, οι οποίες παρόλο που είναι αμοιβαία κατανοητές από τους λαούς της χερσονήσου θεωρούνται ξεχωριστές γλώσσες, κατανοούμε ότι τα κριτήρια για την ύπαρξη μιας γλώσσας εκτός από γλωσσικά μπορεί να είναι, πολιτικά, γεωπολιτικά, πολιτισμικά, ιστορικά, κοινωνιολογικά κ.α.

Ως προς την απάντηση για το τι είναι γλώσσα, οι Chambers & Trudgill (2011: 19-20) υποστηρίζουν πως «η γλώσσα είναι ένα υποσύνολο από αμοιβαία κατανοητές διαλέκτους». Το πλεονέκτημα σε αυτόν τον ορισμό είναι ότι αποτελεί ένα κριτήριο διάκρισης διαφορετικών γλωσσών, ενώ παράλληλα οι διάλεκτοι θεωρούνται υποδιαίρεσεις μιας υπερκείμενης και αυτόνομης γλωσσικής οντότητας. Έχουμε ταύτιση της υπερκείμενης και αυτόνομης γλώσσας με την ποικιλία αυτή που καθιερώθηκε ως πρότυπη (standard), με αποτέλεσμα να θεωρούνται οι διάλεκτοι ετερόνομα συστήματά της έχοντας μικρότερο κοινωνικό κύρος (Κακριδή-Φερράρι, 2007α). Για να γίνει πιο κατανοητό, υπάρχουν δυο πτυχές για την διάκριση γλώσσας και διαλέκτου. Σύμφωνα με την Δελβερούδη (2001β), υπάρχει μια τυπική πτυχή διάκρισης που σχετίζεται με τη μορφή των γλωσσικών ποικιλιών. Ποικιλίες με διαφορετική μορφή μεταξύ τους, είναι αποτέλεσμα και διαφορετικών γλωσσών ενώ αντίθετα, οι διάλεκτοι και σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα ανάλυσης, παρουσιάζουν έναν μεγάλο αριθμό ομοιοτήτων με την υπερκείμενη γλώσσα και παρά την ύπαρξη πολλών διαφοροποιήσεων. Αντίθετα, τα ιδιώματα έχουν μικρότερες αποκλίσεις όπως στη φωνητική και το λεξιλόγιο, υπάρχουν διαφορές με την υπερκείμενη γλώσσα χωρίς όμως την ύπαρξη δυσκολίας στην κατανόηση μεταξύ των ομιλητών από διαφορετικές περιοχές (Κοντοσόπουλος, 2008: 1). Ως δεύτερη πτυχή για την διάκριση γλώσσας/διαλέκτου, λογίζεται η λειτουργική η οποία αφορά την λειτουργία διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών εντός μιας γλωσσικής κοινότητας. Έτσι λοιπόν, γλώσσα θεωρείται εκείνη η γλωσσική ποικιλία η οποία έχει καθιερωθεί ως πρότυπη, έχει κωδικοποιηθεί μέσω της γραμματικής και λεξικών και γίνεται χρήση της στην εκπαίδευση και στον γραπτό και δημόσιο λόγο του κράτους. Οι διάλεκτοι, δεν έχουν κωδικοποιηθεί και δεν έχουν γραπτή μορφή, χρησιμοποιούνται από μικρές ομάδες

ομιλητών και δεν παρουσιάζουν γεωγραφική και κοινωνική κινητικότητα (Δελβερούδη, 2001β: 1).

1.3 Πρότυπη και καθομιλουμένη

Για την αναγνώριση μιας γλώσσας, προϋπόθεση δεν είναι μόνο τα καθαρά γλωσσικά κριτήρια, αντίθετα, υπάρχουν παράγοντες εξωγλωσσικοί όπως για παράδειγμα, ιστορικοί, οικονομικοί και πολιτικοί, οι οποίοι με την σειρά τους, καθορίζουν την επικράτηση μιας γλωσσικής μορφής έναντι κάποιας άλλης. Σύμφωνα με τον Μπασλή (Μπασλής, 2017: 46), η ανάγκη για να υπάρξει συνεννόηση μεταξύ ομιλητών μιας ανομοιογενούς και διαφοροποιημένης γλωσσικά ομόγλωσσης κοινωνίας, έχει ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση μια κοινής ποικιλίας η οποία, ως ένας κοινός κώδικας επικοινωνίας, θα χρησιμοποιείται από όλους τους πολίτες. Η επαφή των διαλέκτων μιας γεωγραφικής περιοχής, έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία της κοινής, αναπτύσσοντας όμως και νέα στοιχεία καθιστώντας την με αυτό τον τρόπο διαφορετική. Για την διαδικασία αυτή της δημιουργίας της κοινής, έχουμε την σταδιακή απλοποίηση ή και εξάλειψη των μορφολογικών και συντακτικών μορφών και ακόμη, διατήρηση των κύριων στοιχείων των διαλέκτων σε περιστάσεις γλωσσικής επαφής (Κακριδή-Φερράρι, 2007α). Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η μετεξέλιξη της αττικής διαλέκτου η οποία καθιερώθηκε τον 4ο αιώνα π.Χ ως κοινή διάλεκτος ώσπου στα αλεξανδρινά πλέον χρόνια, μετεξελίχθηκε ως ελληνιστική κοινή (Αρχάκης & Κονδύλη, 2002: 59).

Σύμφωνα με τον Μπασλή (2012), πρότυπη ονομάζεται η γλωσσική ποικιλία η οποία έχει περάσει από όλα εκείνα τα στάδια της προτυποποίησης. Πιο συγκεκριμένα, η γλωσσική αυτή ποικιλία επιλέχθηκε μεταξύ άλλων ποικιλιών της επικράτειας, έχει γραπτή μορφή, έχει υποστεί κωδικοποίηση και κανονικοποίηση (μέσω λεξικών και σχολικών και γραμματικών εγχειριδίων διδασκαλίας) έχει λογοτεχνική ανάπτυξη και πλέον ευρεία εξασφάλιση αποδοχής στα μέλη της κοινότητας. Έτσι λοιπόν, όταν η επίσημη επικρατήσει και στις υπόλοιπες περιοχές ενός κράτους, τότε θεωρείται και η πρότυπη (standard) γλώσσα αυτού του κράτους ή νόρμα και χρησιμοποιείται στα Μέσα Μαζικής ενημέρωσης, στην διοίκηση και γενικά στον κρατικό μηχανισμό (Τσάκωνα, ό.π.). Θεωρείται γλώσσα με υψηλό γόητρο και επιλέγεται σε όλες τις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ποικιλίες που συνυπάρχουν (Holmes, 2016: 109). Λειτουργώντας ενοποιητικά για το έθνος, η επίσημη γλώσσα θεωρείται σύμβολο ανεξαρτησίας διαφοροποιώντας ένα κράτος από τα υπόλοιπα κράτη ενώ ακόμη, έχει σχέση με το συναίσθημα της εθνικής ταυτότητας του λαού. Το γεγονός όμως ότι η γλώσσα δεν σταματά να αλλάζει και να εξελίσσεται, ο παράγοντας στη σχέση γραπτού και προφορικού λόγου καθώς και η ύπαρξη διαλέκτων και ιδιωμάτων, δυσχεραίνουν το έργο αυτό της προτυποποίησης (Καραντζόλα, 2001).

Για να τυποποιηθεί η επίσημη ή πρότυπη γλώσσα, περνάμε από τέσσερα βασικά στάδια (Μπασλής, 2012). Πρώτο στάδιο είναι η επιλογή αυτής της γλωσσικής ποικιλίας που ομιλείται από την κυρίαρχη τάξη και που το επιβάλλει ως επίσημη γλώσσα. Στην συνέχεια γίνεται η γλωσσική επεξεργασία της ποικιλίας η οποία επιλέχθηκε όπου γίνεται κωδικοποίηση των γλωσσικών χαρακτηριστικών. Σε αυτό το στάδιο πραγματοποιείται έκδοση γραμματικών και λεξικών. Σημαντικό για την νέα αυτή

επιλογή της επίσημης γλώσσας, είναι η αποδοχή από το σύνολο των ομιλητών γι' αυτό τον λόγο πρέπει να εξασφαλιστεί η αποδοχή της προκειμένου να έχει κύρος. Έτσι, στο τελευταίο στάδιο το οποίο ονομάζεται αλλιώς και σχεδιασμός γοήτρου, γίνεται προσπάθεια η επίσημη γλώσσα να υποστηριχθεί από τις κατάλληλες ομάδες όπως είναι οι πολιτικοί ώστε να ενισχυθεί το γοήτρό της (Holmes, 2016: 142). Στην περίπτωση όπου η επίσημη αυτή γλώσσα δεν καταφέρει να γίνει αποδεκτή από το μεγαλύτερο κομμάτι των ομιλητών, τότε εμφανίζεται η περίπτωση της διμορφίας (diglossia), όπου γίνεται χρήση της επίσημης γλώσσας στις επίσημες περιστάσεις και χρήση μιας άλλης ποικιλίας στην καθημερινότητα (Μπασλής, 2012: 91-95).

Αντίθετα, η καθομιλουμένη συνήθως δεν έχει γραπτή μορφή παρά μόνο προφορική, δεν υπάρχει στα επίσημα λεξικά και τις γραμματικές και χρησιμοποιείται σε καθημερινές μη επίσημες περιστάσεις. Καθομιλούμενες ονομάζονται όλες οι γλώσσες που δεν είναι επίσημες αλλά χρησιμοποιούνται από ομιλητές. Έτσι, στην χώρα μας καλούνται ως καθομιλούμενες όλες οι διάλεκτοι οι οποίοι δεν έχουν κωδικοποίηση και θεωρούνται χαμηλότερου κύρους περιορισμένης εμβέλειας στην χρήση τους (Holmes, 2016: 107)

2. Νεοελληνικές διάλεκτοι & ιδιώματα

2.1 Ιστορική πραγματικότητα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, χαρακτηριστικό της ελληνικής γλώσσας είναι η ανομοιογένειά της σε ολόκληρη την ομόγλωσση ελληνική επικράτεια. Και ενώ από την αρχαιότητα έως και σήμερα υπήρξε ενιαία, ουδέποτε μιλήθηκε ομοιόμορφα καθώς σε τοπικό επίπεδο, υπήρχαν διάφορες παραλλαγές. Η εμφάνισή τους αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα δύσκολο ζήτημα καθώς το χρονικό διάστημα της δημιουργίας των νεοελληνικών διαλέκτων δεν είναι εφικτό να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Γεγονός όμως είναι ότι οι πρώτες γραπτές μορφές ήδη κάνουν εμφάνιση από τον 12ο αιώνα μ.Χ., ενώ ακόμη και στην περίοδο της Αναγέννησης τόσο τα Κυπριακά όσο και τα Κρητικά και τα Ροδίτικα - παράλληλα με την προφορική χρήση και άλλων διαλέκτων - κάνουν την εμφάνισή τους και σε γραπτά φιλολογικά κείμενα (Τζιτζιλής, 2000: 16). Αιτία σε αυτή την γέννηση των διαλέκτων, θεωρείται η απομόνωση πολλών περιοχών του ευρύτερου ελληνισμού, περιοχές όπως η Καπαδοκία, ο Πόντος, η Κάτω Ιταλία κ.α. οι οποίες, απομονώθηκαν από τον κύριο κορμό του ελληνόφωνου κόσμου. Ο αποκλεισμός αυτός είχε ως αποτέλεσμα οι περιοχές αυτές να μην συμπεριληφθούν στην ενιαία εκπαιδευτική πολιτική του νεοσύστατου κράτους, κάτι το οποίο οδήγησε σε μια ομογενοποίηση και ενοποίηση των ελληνικών διαλέκτων και των ιδιωμάτων υπό την σκέπη της κοινής νεοελληνικής (Τζιτζιλής, 2001).

Από την αρχαιότητα η ελληνική γλώσσα ήταν διαιρεμένη σε διαλέκτους όπως η ιωνική, η αττική, η δωρική και η αιολική. Στην αλεξανδρινή εποχή την θέση πια των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων, παίρνει η ελληνιστική κοινή αποτελώντας το κύριο όργανο επικοινωνίας και βασισμένη στην αττική διάλεκτο. Η κοινή μιλήθηκε τόσο κατά την αλεξανδρινή όσο και κατά την ρωμαϊκή εποχή ενώ στην πρώιμη βυζαντινή

εποχή, φαίνεται να διασπάται και πάλι με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέες μορφές διαλέκτων (Κοντοσόπουλος, 2008: 1). Και ενώ καθοριστικός ρόλος στην γέννηση των διαλέκτων είναι ο γεωγραφικός παράγοντας, η πορεία τους και η εξέλιξή τους καθορίζεται από πολλά και διαφορετικά κριτήρια όπως ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά, γεωπολιτικά κ.α. (Hodot, 2000).

2.2 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων

Ένα αντικείμενο το οποίο απασχόλησε ιδιαίτερα τις έρευνες της νεοελληνικής διαλεκτολογίας είναι η ίδια η ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Τόσο η απουσία της συστηματικής γλωσσολογικής έρευνας όσο και η έλλειψη των γλωσσογεωγραφικών συντεταγμένων, σύμφωνα με τις οποίες θα ορίζονται με ακρίβεια οι γεωγραφικοί περιορισμοί, καθιστούν ακόμη δυσκολότερη την ταξινόμηση των διαλέκτων (Ακαδημία Αθηνών). Ως αποτέλεσμα αυτών είναι η ύπαρξη διαφορετικών διαχωρισμών από διάφορους μελετητές (ξένους και Έλληνες) στους οποίους βλέπουμε να υιοθετούνται διαφορετικά κριτήρια ταξινόμησης με παρότρυνση ξεχωριστών μοντέλων κατηγοριοποίησης.

Μετά από πολλές προσπάθειες ταξινόμησης όπως βάσει φωνολογικών, συντακτικών, μορφολογικών κ.α. φαινομένων, μια από τις γνωστότερες κατηγοριοποιήσεις είναι αυτή του Χατζηδάκι. Σύμφωνα με τον Τζιτζιλί (2000: 16), έχουμε διαχωρισμό από τον Χατζηδάκι των νεοελληνικών ιδιωμάτων σε βόρεια και νότια :

- Στα βόρεια : τα άτονα /o/ και /e/ μετατρέπονται αντίστοιχα σε /u/ και /i/
- Στα Νότια : διατήρηση των ίδιων φωνηέντων ανέπαφα

Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008: 111), υπάρχει και ο διαχωρισμός σε ημιβόρεια ιδιώματα όπου εκεί δεν εμφανίζεται η στένωση των /o/ και /e/ αλλά παρουσιάζονται μέσα στην λέξη τα άτονα /i/ και /u/. Επίσης σε :

- Ανατολικά όταν αυτά διατηρούν την κατάληξη -v
- Δυτικά όταν αποβάλλουν την ίδια κατάληξη

Ακόμη, σύμφωνα με τον Τριανταφυλλίδη (1938: 66-67) αναγνωρίζονται και άλλα χαρακτηριστικά βάσει άλλων μορφολογικών, φωνολογικών και συντακτικών κριτηρίων :

- Απερρίνωση των ρινικών συμπλεγμάτων,
- Διατήρηση της χρονικής αύξησης,
- Χρήση αιτιατικής ενικού προσωπικών αντωνυμιών αντί γενικής,
- Επίταξη των άτονων/αδύναμων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας

2.3 Κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων

Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2015), στην κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων λαμβάνονται υπόψιν διάφοροι εξωγλωσσικοί παράμετροι, για παράδειγμα αν υπάρχει χρήση των διαλέκτων εκτός ή εντός Ελλάδας και σε συνδυασμό με το αν

είναι εγγώριες ή μη, το μέγεθος του διαλεκτόφωνου πληθυσμού, τότε ενσωματώθηκαν οι διάλεκτοι στο ελληνικό κράτος και η απόκλισή τους από την ΚΝΕ. Ως νεοελληνικές διαλέκτους, η ακαδημία Αθηνών αποκαλεί τις τοπικές αυτές παραλλαγές οι οποίες και εμφανίζουν μεγάλη απόκλιση από την ΚΝΕ και οι οποίες δεν γίνονται κατανοητές από μη ντόπιους. Έτσι, διάλεκτοι θεωρούνται η Καππαδοκική, η Ποντιακή, η Τσακωνική και η Κατωιταλική. Επίσης, το κρητικό και το κυπριακό ιδίωμα όπου θεωρούνται καταχρηστικά διάλεκτοι (Κατσούδα, 2016: 113)

Ο Παπαναστασίου (2015) αναφέρει πως υπάρχουν 4 φάσεις ενσωμάτωσης των διαλέκτων ξεκινώντας από το 1830 (Συνθήκη του Λονδίνου) έως λίγα χρόνια νωρίτερα με τον ερχομό των ποντίων από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Ο ίδιος αναφέρει την απόκλιση των διαλέκτων από την ΚΝΕ και την διαχωρίζει ως μεγάλη, μέτρια ή μικρή όπως επίσης και ως προς τον αριθμό των ομιλητών όπου διακρίνει τις διαλέκτους με μεγάλο και με μικρό αριθμό ομιλητών.

Οι νεοελληνικοί διάλεκτοι σύμφωνα με τον Παπαναστασίου

Διάλεκτος	Εντός/εκτός Ελλάδας	Πληθυσμός	Απόκλιση από την ΚΝΕ
Καππαδοκική	Μεταφερόμενη	Μεγάλος	Μεγάλη
Ποντιακή	Μεταφερόμενη	Μεγάλος	Μεγάλη
Κατωιταλιτική	Εκτός Ελλάδας	Μικρός	Μεγάλη
Κρητική	Εντός Ελλάδας	Μεγάλος	Μέτρια
Κυπριακή	Εκτός Ελλάδας	Μεγάλος	Μέτρια
Τσακωνική	Εντός Ελλάδας	Μικρός	Μεγάλη

2.4 Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων

Τον τελευταίο αιώνα, είμαστε αντιμέτωποι με την σταδιακή υποχώρηση των διαλέκτων και των ιδιωμάτων έπειτα από μια σειρά παραγόντων που συνέβαλαν σε αυτή την πραγματικότητα. Παρόλα αυτά, είναι γεγονός σήμερα πως υπάρχουν ποικιλίες που δεν εμφανίζουν τον ίδιο βαθμό υποχώρησης και ούτε μιλιούνται μόνο από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (Κατσούδα, 2016: 116). Μια από τις αιτίες αυτής της συρρίκνωσης είναι σύμφωνα με τον Τσιτσιπή (2001α: 1), η επικράτηση της κυρίαρχης γλώσσας, αυτής δηλαδή που μιλιέται από την κοινωνικοοικονομικά ισχυρότερη κοινότητα με αποτέλεσμα, κοινωνικά ασθενέστερες γλώσσες να υποχωρούν και να εξαφανίζονται. Επιπλέον, κοινωνικοπολιτικοί λόγοι που είχαν ως αποτέλεσμα την υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμιακών ομάδων διαλεκτόφωνων είτε αυτή έγινε εθελούσια, είναι καταναγκαστικά (υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών). Κάτι τέτοιο είχε ως αποτέλεσμα να οδηγηθούμε στην αστικοποίηση, την συγκέντρωση δηλαδή ομάδων σε μεγάλα αστικά κέντρα αποβάλλοντας έτσι τα στοιχεία που έφεραν μέχρι τότε συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας (Παπαναστασίου 2015: 24-25). Επίσης, σημαντικό ρόλο σε όλο αυτό είχε και η διαμάχη ανάμεσα στην καθαρεύουσα και δημοτική με την επικράτηση της δεύτερης το 1976 (Χριστίδης, 2005). Η καθιέρωση πλέον της δημοτικής ως μέσο και η κυρίαρχη χρήση της στα ΜΜΕ είχε ως αποτέλεσμα οι διάλεκτοι να θεωρούνται “φτωχές” από τους ομιλητές και ολοένα να παραγκωνίζονται. (Παπαναστασίου, 2015). Ακόμη, καθοριστικό ρόλο για την

διατήρηση μιας διαλέκτου, διαδραματίζουν και οι ιδεολογίες μιας κοινωνίας για την γλώσσα.

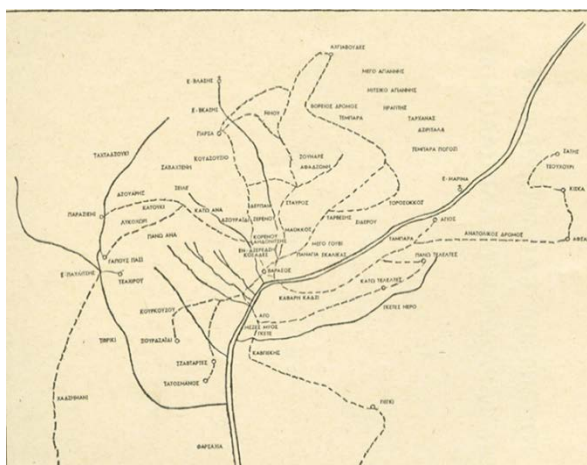
Για τις μικρασιατικές διαλέκτους και ιδιώματα, το “χτύπημα” ήταν ισχυρότερο καθώς η αναγκαστική και σε κάποιες περιπτώσεις βίαιη μετακίνηση των πληθυσμιακών ομάδων είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει νωρίτερα η υποχώρησή τους. Μετά την αναγκαστική εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στα όρια της ελληνικής επικράτειας, η ΚΝΕ που ήταν και το μέσο επικοινωνίας των ντόπιων κατοίκων οδήγησε στην γλωσσική αφομοίωσή τους και στην πρόιμη συρρίκνωση των διαλέκτων τους (Τομπαϊδης, 1992: 245). Ανάμεσά τους ήταν και οι ελληνόφωνοι Καππαδόκες οι οποίοι βρέθηκαν στην Ελλάδα στα μέσα του 1924 και μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, αποτέλεσμα της συνθήκης της Λωζάνης.

Όσον αφορά την διατήρηση των διαλέκτων και εδώ έχουμε ποικίλους παράγοντες οι οποίοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Ένας τέτοιος παράγοντας είναι η πολιτιστική κληρονομιά που φέρουν οι διάλεκτοι αυτοί, μια κληρονομιά που “αγκαλιάζεται” από τους ελληνόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν εκτός συνόρων όπως είναι οι Κύπριοι του Λονδίνου και οι Έλληνες του απόδημου Ελληνισμού, με αποτέλεσμα την θετική επίδραση στην διατήρηση των γλωσσικών ποικιλιών. Ακόμη, η πληθυσμιακή ομάδα η οποία διατηρεί και μια διάλεκτο καθορίζει και τον βαθμό της επικράτησης της καθώς όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η ομάδα τόσο και ευκολότερα διατηρείται η διάλεκτος. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η κρητική διάλεκτος όπως επίσης και η κυπριακή καθώς το γεωγραφικό τους πλάτος είναι μεγάλο. Τέλος, τον λόγο έχει η αξία που δίνουν οι ίδιοι οι ομιλητές μιας διαλέκτου ως προς την διάλεκτό τους η οποία αν είναι θετική, τότε υπάρχουν και περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης και διατήρησης. (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2018).

3. Τα Φάρασα και η διάλεκτος τους

3.1 Ιστορικό πλαίσιο

Η Καππαδοκία αποτέλεσε πόλο έλξης πολλών κατακτητών, διαφορετικοί μεταξύ τους πολιτισμοί άνθισαν στον τόπο αυτό με τον κάθε ένα να αφήνει τα δικά του μοναδικά αποτυπώματα. Τα Φάρασα γνώρισαν αυτούς τους πολιτισμούς από πολύ νωρίς με την τοποθεσία τους να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην περιοχή. Ένα πέρασμα ανάμεσα στην Καππαδοκία και την Κιλικία, τα Φάρασα χαρακτηρίστηκαν ως αετοφωλιά φρουρώντας το πέρασμα για τις Κιλικίες πύλες. Ως μια ευρεία

Εικόνα 2 Χειρόγραφος χάρτης της περιφέρειας Φαράσων, Θ. Θεοδωρίδης

περιφέρεια, τα Φάρασα αποτελούνται από πολυάριθμα χωριά εγκαταλελειμμένα και μη, τα οποία όμως συνδέονται όλα μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελούν ένα σύνολο.

Έως το 1924, τα χωριά των Φαράσων αποτελούνταν από τον Βαρασό, το Αφσάρι, το Τσουχούρι, το Τασσί, την Κίσκα, τον Χοστσά, το Μπέσκαρντας, το Σατί, την Κουρούμζα και το Φκόσι ή Κάρσαντι. Το Ξουρδζάιτι είναι το τελευταίο χωριό το οποίο είχε εγκαταλειφθεί μόλις το 1875 και οι κάτοικοι του εγκαταστάθηκαν στα γύρω χωριά, όπως και το Παχδζαδζούχι την ίδια περίπου περίοδο. Χωριά τα οποία είχαν εγκαταλειφθεί τα παλαιότερα χρόνια ήταν ο Άγιος ή Μανάγιο, Πελεχόρι, Σα πάνω Γιάννα, Σα κάτω Γιάννα, Δερπάνι, Σου Σταυρού, Αε Πρόδρομος το οποίο και κατοικούνταν μέχρι και το 1924 με 5 οικογένειες, η Τέμπαρα κ.α. Το εντυπωσιακό με τα εγκαταλελειμμένα χωριά τα οποία αναφέρθηκαν είναι ότι οι Φαρασιώτες τα επισκέπτονταν συχνά, διατηρούσαν εκεί αμπέλια και χωράφια και λειτουργούσαν τις κατά τα άλλα εγκαταλελειμμένες εκκλησίες. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περιφέρεια των Φαράσων, σημειώνονται και ορισμένα χωριά τα οποία διατηρούσαν συγγενικές σχέσεις με τα υπόλοιπα χωριά των Φαράσων, είχαν όμως αλλαξοπιστήσει περίπου την περίοδο του 1821. Τα χωριά αυτά εκτός των σχέσεων που είχαν με τους υπόλοιπους ρωμιούς, διατηρούσαν τόσο τα ίδια ήθη και έθιμα όσο και την Φαρασιώτικη ελληνική διάλεκτο. Ήταν η Αχγιαβού, η Πάνου Τζαχηρού και η Κάτω Τζαχηρού, οι Τζαβτάρτες και η Παραζυέμη (Παπαδόπουλος, 2012).

Πληθυσμιακή κατανομή των Φαράσων (Κ.Μ.Σ, 1982)

Οικισμός	Πληθυσμός (άτομα)
Βαρασός	583
Κουρούμζα	554
Τσουχούρι	377
Κίσκα	314
Χοστσάς	244
Τασσί	219
Φκόσι (Κάρσαντι)	208
Σατί	180
Αφσάρι	186
Μπέσκαρντας	154

Γλωσσική κατανομή των Φαράσων

Οικισμός	Γλώσσα
Βαρασός	Ελληνόφωνος
Κουρούμζα	Τουρκόφωνος/δίγλωσσος
Τσουχούρι	Ελληνόφωνος
Κίσκα	Ελληνόφωνος
Χοστσάς	Τουρκόφωνος/δίγλωσσος
Τασσί	Τουρκόφωνος/δίγλωσσος
Φκόσι (Κάρσαντι)	Ελληνόφωνος
Σατί	Ελληνόφωνος
Αφσάρι	Ελληνόφωνος
Μπέσκαρντας	Τουρκόφωνος/δίγλωσσος

3.2 Γενικά χαρακτηριστικά

Η Φαρασιώτικη ελληνική διάλεκτος μιλιόταν στους πρόποδες του Ταύρου και Αντίταυρου στην ανατολική Καππαδοκία από τα χωριά Αφσάρι, Κίσκα, Τσουχούρι, Βαρασό, Φκώσι και Σατί. Στην περιφέρεια των Φαράσων υπήρχαν και τα ελληνικά χωριά Κουρούμζα, Τατσσί, Μπέσκαρντας και Χοστσάς τα οποία όμως ήταν δίγλωσσα με επικρατέστερη γλώσσα την τουρκική. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των απογόνων Φαρασιωτών, οι τουρκόφωνοι Φαρασιώτες χρησιμοποιούσαν την φαρασιώτικη διάλεκτο μαζί με την τουρκική γλώσσα μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα. Η Φαρασιώτικη ποικιλία ανήκει στην Βορειοανατολική ομάδα των μικρασιατικών ιδιωμάτων μοιράζοντας κοινά στοιχεία με τα καππαδοκικά και τα ποντιακά (Τριανταφυλλίδης, 1938: 277). Ο διαχωρισμός αυτός, έγινε σύμφωνα με τον Dawkins (1916: 204-206) κατά τον οποίο και σύμφωνα με την μεγαλύτερη ή μικρότερη τουρκική επίδραση, διακρίνει ότι οι τρεις αυτές ποικιλίες μπορούν να θεωρηθούν μια ενιαία γλωσσική περιοχή. Τα Φαρασιώτικα δέχθηκαν και την μικρότερη επιρροή από τα τουρκικά. Σύμφωνα με τον Dawkins (1916: 206), υπάρχουν περισσότερα γλωσσικά στοιχεία κοινά ανάμεσα στην φαρασιώτικη και ποντιακή διάλεκτο πάρα στην φαρασιώτικη με την Καππαδοκική. Αντίστοιχα, ο Ανδριώτης (1948) αναφέρει πως στο λεξιλόγιο της φαρασιώτικης και ποντιακής διαλέκτου υπάρχουν ομοιότητες με κοινές λέξεις όπου στην Καππαδοκική διάλεκτο έχουν διαφορετική σημασία είτε έχουν αντικατασταθεί από την τουρκική γλώσσα.

3.3 Διαλεκτικά χαρακτηριστικά

Παρακάτω, γίνεται μια ανασκόπηση της φαρασιώτικης διαλέκτου με επίκεντρο τα κυριότερα γλωσσικά χαρακτηριστικά της όπως αυτά εντοπίζονται στις μελέτες των ερευνητών που ασχολήθηκαν με την ποικιλία αυτή όπως είναι ο Dawkins (1916), ο Τριανταφυλλίδης (1938), ο Ανδριώτης (1948) και ο Αναστασιάδης (1976).

Φωνητική/Φωνολογία

A. Φωνήεντα

- Η διάλεκτος των Φαράσων διατηρεί την ανοιχτή προφορά /i/ ως [e] χαρακτηριστικό το οποίο συναντάται και στην Ποντιακή διάλεκτο, Ιωνικής κληρονομιάς : Θήλυ > Θελυκό, Πληθύνω > Πλεθύνω, εκκλησία > εκκλεσία, Τηγάνι > Τεγάνι. Αντίστοιχα στην Ποντιακή διάλεκτο : Θελ'κόν, τεγάν', πλεθύνω.
- Διατήρηση του ω [o] εκεί που η ΚΝ το μετέτρεψε σε ου [u] όπως αντίστοιχα και στην Ποντιακή διάλεκτο : Ζουμί > Ζωμί, Κουδούνι > Κωδώνι, Ρουθούνη > Ρωθώνι. Αντίστοιχα στην Ποντιακή διάλεκτο : Ζωμίν, κωδών', ρωθών'.

- Διατήρηση της ασυνηθισίας σε κληρονομημένες λέξεις στα εξής συμπλέγματα φωνηέντων :
 - Κατάληξη των αρσενικών ονομάτων και αντωνυμιών -ίος : Χωρίος, Ποίος
 - Κατάληξη των θηλυκών ονομάτων -ία : Καρδία, τσοιλία, λαλία, νιστία
 - Κατάληξη ουδέτερων ονομάτων -ίο : Φορτίο, χαρτίο
 - Στην τονισμένη κατάληξη της ονομαστικής του πληθυντικού των ουδέτερων ονομάτων -ία : Τρυπία, δαδία
 - Στην κατάληξη της γενικής του πληθυντικού των αρσενικών και ουδέτερων ουσιαστικών : Νοματίουν, θυρίουν. Αντίστοιχα στην Ποντιακή διάλεκτο : Χωρίον, κοιλία, λαλία

- Συναίρεση στο φωνηεντικό σύμπλεγμα /ea/ σε α [æ] δηλαδή, ανοιχτό ε (<ä>) : Μερέα > μερά, κρέας > κρας, γραία > γρα.

- Συναίρεση του φωνηεντικού συμπλέγματος [ia], όταν το /i/ δεν τονίζεται, και προφέρεται [æ] <ä> : φτείανω > φτένω, διαβαίνω > δεβαίνω. Στην άτονη κατάληξη -ία, πληθυντικός ουδέτερων ονομάτων : γένεια > γένε, καλύβια > καλύβε, κεφάλια > τσουφάλε.

- Από τις πιο περίεργες αναπτύξεις είναι οι εξής : διφθογγισμός του τονισμένου /i/ σε ιε πριν από τα σύμφωνα γ και χ : Λίγο > λιέγο. Η ανάπτυξη ενός ι μετά το τονισμένο α όταν γειτνιάζει με συλλαβή ι : Πηγάδι > πεγάδι.

B. Σύμφωνα

- Διατήρηση του τελικού ν των ονομάτων :
 - 1) Στην ονομαστική ουδέτερων πχ το μον, το σον
 - 2) Ρηματική κατάληξη γ' εν. προσώπου αορίστου πχ πήρεν, είπεν

- Χαρακτηριστικό της Φαρασιώτικης διαλέκτου είναι ο Τσιτακισμός : τροπή του κ πριν από τα φωνήεντα τα (e) και (i) σε τσ και τζ πχ. κεράσι > τσεράσι, κερί > τσερί

- Τροπή του χ σε σ πριν από τα φωνήεντα τα (e) και (i) πχ. άχυρο > άσυρο, μαχαίρι > μασαίρι

- Αποβολή του γ στην αρχή της λέξης όταν ακολουθεί φωνήεν πχ. γυρεύω > υρεύω

- Τροπή του συμφωνητικού συμπλέγματος /pl/ σε /fk/ πχ. διπλώνω > διφκώνω, πλάτανος > φκάτανος

- Τροπή στα τουρκικά σύμφωνα b,d,g σε π,τ,κ πχ. arabas > αραπάς

Μορφολογία

- Κατάληξη -ος ουσιαστικών σας -ας : π.χ. τόπος > τόπας, Χρυσόστομος > Χρυστιέστιμας
- Σχηματισμός στην γενική ενικού ουδέτερων ουσιαστικών κατάληξης -μα σε -μάτου : π.χ. το δώσιμα > το δωσιμάτου
- Σχηματισμός κατάληξης -α θηλυκών ουσιαστικών σε -άδες : π.χ. φορά > φοράδες
- Κατάληξη -ίουν στην γενική πληθυντικού αρσενικών και ουδέτερων ουσιαστικών : π.χ. του κλεφτίουν, του μαχτσουμίουν
- Ενδιαφέρον έχουν οι παραγωγικές καταλήξεις : σε -ώνα, π.χ. θαλώνα, σε -ατ π.χ. ο ζευγαράτ, σε -ερ αντίστοιχη της κοινής -άρης π.χ. ζητιέρ
- Αποβολή της κατάληξης -ης στην ονομαστική του ενικού αρσενικών ονομάτων : π.χ.
 - Ονομ. ο δεσπότη Γεν. του δεσπότη Αιτ. το δεσπότη Ονομ. πληθ. οι δεσπότει
- Στον υποκορισμό ουσιαστικών χρησιμοποιείται η κατάληξη -οκ -κο αντίστοιχα στην ποντιακή η κατάληξη -όπον -όπουλον : π.χ. χωρίος > χωρόκ-κος
- Σε ορισμένα ρήματα ο παρατατικός της ενεργητικής φωνής, σχηματίζεται με την κατάληξη -νκ : π.χ. ρωτώ > ρώταν-κα
- Αντωνυμίες, επίθετα και μετοχές απαντούν μόνο στο ουδέτερο γένος με δύο τύπους σε όλες τις πτώσεις. Κατάληξη -ο, -ι, -ύ για τον ενικό και -α, -ά για τον πληθυντικό : π.χ. το μαναχό – τα μαναχά
- Επίσης υπάρχει έλλειψη τύπων στους συντελικούς χρόνους (παρακείμενο, υπερσυντέλικο, συντελεσμένο μέλλοντα). Έχουμε αναπλήρωση του παρακειμένου και του υπερσυντέλικου από τον αόριστο ενώ του συντελεσμένου μέλλοντα από τον στιγμιαίο μέλλοντα : π.χ. Σώστου να νάρτεις, τα ρούχα σου α ραφτούν, δηλαδή, ώσπου να έρθεις, τα ρούχα σου θα έχουν ραφτεί.

Σύνταξη

Στην φαρασιώτικη διάλεκτο υπάρχουν αρκετές ιδιορρυθμίες όπως θα δούμε παρακάτω.

- Επιθετικός προσδιορισμός ουδέτερου με αρσενικού γένους ουσιαστικού :
 - Ενικός → το παλόν ο χωρίος, το πολύ αχαλής
 - Πληθυντικός → τα παλά οι γέροι, τα πομεινά οι νομάτοι
 - Επιθετικός προσδιορισμός ουδέτερου με θηλυκό γένος :

- Ενικός → το μόνα η ναίκα, το γλυτσύν η γουώσσα
 - Πληθυντικός → τρία ημέρες, τρία φορές
- Χρήση ονομαστικής και όχι αιτιατικής για το αντικείμενο : π.χ. έσει φόβος, είδα αν ύπνος
 - Το αρνητικό μόριο είναι άτονο (Τζο στην Φαρασιώτικη διάλεκτο) σε αντίθεση με την ΚΝΕ : π.χ. τζο χόρτσασες ;
 - Οι προσωπικές αντωνυμίες με (τον), σε (την), τα (το), επιτάσσονται στο ρήμα αντίθετα της ΚΝΕ όπου προτάσσονται : π.χ. έφαγαν da (τον έφαγα).
 - Εκτόπιση της γενικής στην αιτιατική ως έμμεσο αντικείμενο πολλών ρημάτων : π.χ. να σε δώσω
 - Ο υποθετικός λόγος εκφέρεται με οριστική αορίστου αντί οριστική παρατατικού και υπερσυντέλικου όπως στην ΚΝΕ : π.χ. Μη ήρτεν ατσείνος το 'ργον τζο πιτιέσε (αν δεν ερχόταν εκείνος, η δουλειά δεν θα τελείωνε).

Λεξιλόγιο

Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (1948: 54-70), η φαρασιώτικη διάλεκτος διατηρεί μέχρι σήμερα ένα πλήθος αρχαίων ελληνικών, βυζαντινών λέξεων και αρχαιότερων τύπων όπου δεν συνηθίζονται στην ΚΝΕ. Π.χ οι λέξεις γαρνό > αγριόγιδο, άβι > λεπίδα, νιστία > φωτιά, ιμάτι > ρούχο, μαγαράς > σπηλιά, ρουσί > βουνό.

Άλλες λέξεις σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα οι οποίες παρουσιάζουν σημασιολογικό ενδιαφέρον είναι οι εξής : αργάτοι > στρατιώτες, ανοιχτάρ > κλειδί, παραδέβασμα > παρηγοριά, χρεία > τροφή, χάσιμο > θάνατος, μαχανάς > αφορμή, κροτάλι > ώρα.

Χρήση του μορίου τε ως επιτακτικού : τε στέρου > πιο αργά, τε την εβίτσα > το επόμενο πρωί.

Σύμφωνα με τον Αναστασιάδη, η επίδραση της τουρκικής γλώσσας στην φαρασιώτικη διάλεκτο είναι εμφανέστερη στο λεξιλόγιο, αν και θεωρεί ο ίδιος ότι παρόλη την γειννίαση με τουρκόφωνους πληθυσμούς η επίδραση αυτή είναι μικρή. Ενδεικτικά κάποιες από αυτές τις λέξεις : guzel > κουζέλι, arkadas > αρχατάσης, kelle > κεφάλι, kibrik > φρύδι, canavar > τζαναβάρι, asgin > ασγούνι

Ωστόσο όπως αναφέρει ο Dawkins (1916: 196), λόγω της τοποθεσίας των Φαράσων και της επαφής με γύρω οικισμούς Αρμενίων, στη φαρασιώτικη διάλεκτο εντοπίζονται και αρμενικές λέξεις όπως είναι το βέκι, καράκι κ.α.

3.4 Η σημερινή κατάσταση της διαλέκτου

Μέχρι και το 1923 και λίγο πριν την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, η φαρασιώτικη διάλεκτος και λόγω του γεωγραφικού χώρου (απομόνωση), δέχτηκε ελάχιστες επιρροές από την ΚΝΕ και την Τουρκική γλώσσα. Αν και η αποστολή δασκάλων στα σχολεία των χωριών των Φάρασων είναι γεγονός, αυτή ήταν και η μοναδική τους επαφή με τον Ελλαδικό χώρο (Παπαδόπουλος, 2012). Η φαρασιώτικη διάλεκτος αποτελεί μια μεταφερόμενη διάλεκτο στον Ελλαδικό χώρο έχοντας έναν μικρό αριθμό ομιλητών (μόλις 1848 άτομα). Τα τελευταία χρόνια, ήδη είχε αρχίσει η υιοθέτηση των τουρκικών μέσα στην κουλτούρα των Φαρασιωτών όπως είναι η μουσική. Ο Αναστασιάδης (1976: 19) αναφέρει πως ενώ τα Φάρασα ήταν ένα κέντρο του ελληνικού πολιτισμού με παρουσία αιώνων στην περιοχή, το ΚΜΣ κατάφερε να καταγράψει μόλις 25 τραγούδια στα ελληνικά. Ένα τέτοιο σωζόμενο τραγούδι είναι το παρακάτω :

Σείτα τα, Σείτα τα,

Σο μέγον το Ρουσί,

Να μη πεσώσετε, πνώσσετε,

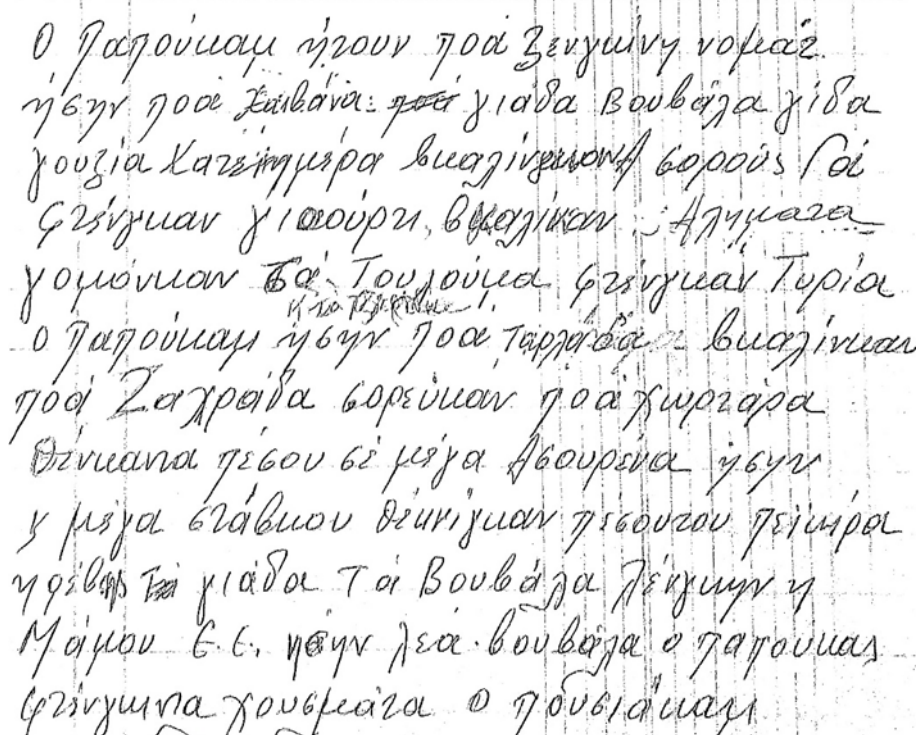
Σου Χούνναρη το σπήλο.

Και μεταφράζεται ως εξής : Σύρε την, δηλαδή πάρε την και πήγαινέ την στο μεγάλο το βουνό (Μέγο Ρούσι) και αν δεν φτάσετε, κοιμηθείτε στου Χούνναρη την σπηλιά.

Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, στην Ελλάδα ήρθαν 751 οικογένειες (3.019 άτομα) από τα Φάρασα της Καππαδοκίας συμπεριλαμβανομένων τόσο των ελληνόφωνων όσο και των τουρκόφωνων Φαρασιωτών. Οι οικογένειες αυτές διασκορπίστηκαν κυρίως στην Μακεδονία αλλά και σε άλλα μέρη. Πιο συγκεκριμένα, οικογένειες από τα Φάρασα εγκαταστάθηκαν στην Κόνιτσα Ιωαννίνων, στο Μοσχάτο Αττικής και την Μακεδονία. Στην Δυτική Μακεδονία, στον νομό Κοζάνης (Βαθύλακκο, Πετρανά, Ανθότοπο) και στον νομό Γρεβενών (Φελλί, Δοξαράς, Βατόλακκος και Μυρσίνη). Επίσης, στην Κεντρική Μακεδονία, στην Αγροσυκιά Πέλλας και στην Ανατολική Μακεδονία στα χωριά της Δράμας (Χωριστή, Πολυγέφυρα, τον Πευκόλοφο στο Παρανέστι κτλ). Στα μέρη τα οποία βρισκόταν και πιο κοντά σε μεγάλα κέντρα όπως το Πλατύ Ημαθίας και το Μοσχάτο, η Φαρασιώτικη ποικιλία άρχισε να χάνεται από νωρίς. Αντίθετα στους οικισμούς του Βαθυλάκκου, Αγροσυκιάς κ.α. η Φαρασιώτικη ποικιλία διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας σχεδόν αυτούσια.

3.5 Η διάλεκτος των Φαράσων μέσα από χειρόγραφες πηγές

Δυστυχώς, οι χειρόγραφες πηγές της Φαρασιώτικης διαλέκτου είναι ελάχιστες. Η επιτόπια καταγραφή του Dwakins και του Gregoyare η οποία έγινε στις αρχές του 20ου αι. είναι από τα ελάχιστα δείγματα που έχουμε σήμερα. Σπουδαίο όμως και εξαιρετικά πλούσιο είναι το έργο του λαογράφου ιερέα Θεόδωρου Θεοδωρίδη ο οποίος κατέγραψε την γλώσσα και έγραψε και ο ίδιος βιβλία στην Φαρασιώτικη διάλεκτο, ένα από αυτά είναι το “Φαρασιώτικος Ιστορικός Διάλογος”. Κατά την δική μου επιτόπια έρευνα στον Βαθύλακκο Κοζάνης, ένας από τους ηλικιωμένους αφηγητές μου εμπιστεύτηκε το ημερολόγιο του, ένα τετράδιο γραμμένο στην Φαρασιώτικη διάλεκτο. Το τετράδιο γράφτηκε από τον ίδιο και την μητέρα του, φυσικοί ομιλητές της διαλέκτου. Παρακάτω παρουσιάζεται μια από τις σελίδες του ημερολογίου.

Ο παπούς μου ήγουν ποά ζευγιάνη νομαίε
ήγεν ποά ζαϊκάνια: ποά γιαδα βουβάρα γίδα
χουζία καζιήμηρα βιαζίνιμαν πορούς ποί
φζίνιμαν γιαούρι, φραζίνικαν, Αλημάσα
χομόνιμαν ποά Τουμούια φζίνιμαν τυρία
Ο παπούς μου ήγεν ποά ταρράδα βιαζίνιμαν
ποά Ζαχράδα πορένιμαν ποά χωράρα
Θίνιμανα γέγου βε μέγα φούρνια ήγεν
χ μέγα βιάβιμου θίνιμαν γέγουσαν γείμηρα
ποά ποά γιαδα ποά βουβάρα γείμηνη η
Μάιμου β.ε. ήγεν για βουβάρα ο παπούς
φζίνιμανα χουζιάνια ο ποάβιάμα

Εικόνα 3 Απόσπασμα του ημερολογίου

Η μετάφραση έγινε με την βοήθεια του κ. Γρηγόρη : Ο παπούς μου ήταν πολύ πλούσιος άνθρωπος, είχε πολλά ζώα, αγελάδες, βουβάλια, γίδια, αρνιά. Κάθε μέρα έβγαζαν ένα σορό γάλα, έφτιαχναν γιαούρτι, έβγαζαν βούτυρα, γεμίζαν τους ασκούς και έφτιαχναν τυριά. Ο παπούς μου είχε πολλά χωράφια, έβγαζαν πολλά σιτηρά, μαζεύαν πολλά χορτάρια τα τοποθετούσαν μέσα σε μεγάλο αχυρώνα είχαν και μεγάλο στάβλο έβαζαν μέσα τα άλογα τις αγελάδες τα βουβάλια, έλεγε η μαμά μου, είχαν λίγα βουβάλια ο παπούς έφτιαχνε θελήματα ο μεγάλος μου αδερφός τα πασάλειβε....

4. Γλωσσικές στάσεις απέναντι στις διαλέκτους

Με τον όρο γλωσσικές στάσεις χαρακτηρίζουμε τον τρόπον με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι διάφορες ομάδες μιας κοινότητας τις γλωσσικές ποικιλίες και την κρίση που σχηματίζουν γι' αυτές (Κακριδής-Φερράρι, 2007β). Είναι χαρακτηριστικό πως η γλώσσα δεν θεωρείται μόνο ένα μέσο επικοινωνίας αλλά συγχρόνως έχει την ιδιότητα να δείχνει και τις στάσεις των ομιλητών σε ένα άλλο γλωσσικό σύστημα (Κακριδής-Φερράρι, 2017). Παρόλα αυτά, οι αντιλήψεις αυτές δεν αφορούν άμεσα τις γλωσσικές ποικιλίες αλλά τους ίδιους τους ομιλητές καθώς εκφράζεται μέσω των προκαταλήψεων το κοινωνικό κύρος (Κακριδής-Φερράρι, 2007). Έτσι λοιπόν, τα στερεότυπα αυτά δημιουργούνται ήδη από την νεαρή ηλικία και είναι αποτέλεσμα τόσο του οικογενειακού περιβάλλοντος όσο και από άλλες πηγές όπως είναι το σχολείο, τα Μ.Μ.Ε κ.λπ (Αγγελοπούλου, 2010: 136). Με αυτό τον τρόπο, το θέμα γλωσσικές στάσεις αφορά ένα από τα μεγαλύτερα κεφάλαια στην σύγχρονη γλωσσολογία και αφορά το πεδίο εκείνο το οποίο μελετά τις στάσεις μιας γλωσσικής ομάδας προς τη γλώσσα υπό τη σκέπη ενός γενικότερου όρου ως γλωσσική ιδεολογία (Τσιτσιπής, 2001β).

Σύμφωνα με τον Κανάκη, το να χρησιμοποιείται μια χαμηλότερου κύρους γλωσσική ποικιλία μπορεί να επιφέρει μεν τον στιγματισμό αλλά λειτουργεί συγχρόνως ενοποιητικά ως ένας δείκτης αλληλεγγύης ανάμεσα στους ομιλητές και μιας κοινής ταυτότητας μεταξύ τους (Κανάκης, 2012). Αυτό όμως το αρνητικό κλίμα ανάμεσα στην νεοελληνική και τον διαλεκτικό λόγο έχει ως αποτέλεσμα να αναγκάζονται οι διαλεκτόφωνοι να υιοθετούν την πρότυπη γλώσσα με σκοπό να αποβάλουν από πάνω τους το μειονέκτημα της γλώσσας με σκοπό την επιτυχία τους σε άλλους τομείς όπως ο επαγγελματικός (Τζιτζιλής, 2001).

4.1 Αρνητικές & Θετικές Στάσεις

Οι γλωσσικές στάσεις είναι αποτέλεσμα στερεότυπων και προκαταλήψεων απέναντι στα χαρακτηριστικά και στη φύση των γλωσσικών ποικιλιών. Απόρροια γλωσσικών ιδεολογιών ή μεταπραγματολογικών στερεότυπων σύμφωνα με τα οποία οι ομιλητές αποτυπώνουν τις κρίσεις σε σχέση με την γλώσσα Agha (2007). Έτσι τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα έχουν καθοριστικό ρόλο στο πώς θα καθοριστούν οι στάσεις των ομιλητών απέναντι στην γλώσσα (Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016). Στην Ελλάδα, με την επικράτηση του μεταπραγματολογικού στερεότυπου της γλωσσικής ομοιογένειας, ήδη διακρίνεται μια αρνητική στάση, όταν σύμφωνα με αυτό το μεταπραγματολογικό στερεότυπο, ουσιαστικά οι γλωσσικές ποικιλίες, περιθωριοποιούνται και υποτιμούνται (Παπαζαχαρίου κ.α., 2016). Και ενώ αυτή η αρνητική στάση πηγάζει από την άποψη ότι η πρότυπη γλώσσα, έχει κύρος και δύναμη, αντίθετα η θετική στάση έρχεται από τους ίδιους τους διαλεκτόφωνους όπου αναζητείται μεταξύ τους η αλληλεγγύη (Πλαδης, 2001). Σύμφωνα με τον Παπαζαχαρίου (Παπαζαχαρίου κ.α., 2016), όταν η γεωγραφική ποικιλία χρησιμοποιείται στα πλαίσια μιας διαλεκτόφωνης κοινότητας και όχι στις επίσημες

περιστάσεις όπου εκεί χρησιμοποιείται η ΚΝΕ, τότε έχουμε μια θετική αξιολόγηση αναγνωρίζοντας μάλιστα το γόητρο της ποικιλίας αυτής (covert prestige). Αντίθετα, η απομόνωση των γεωγραφικών ποικιλιών από το φυσικό περιβάλλον οδηγεί τα υποκείμενα να αξιολογούν αρνητικά τόσο τις ποικιλίες όσο και τους ομιλητές χωρίς να προσδίδουν πλέον κανένα γόητρο (overt prestige) (Papazachariou et al., 2018: 144-146).

Ο Παπαναστασίου (2015) αναφέρει πως υπάρχει τέλεια σύνδεση ανάμεσα στην ταυτότητα του διαλεκτόφωνου και της στάσης που έχει ως προς την ποικιλία την οποία ομιλεί. Αποτέλεσμα είναι ότι, αν είναι θετική η στάση τότε θα υπάρξει και πιο εύκολη χρήση της διαλέκτου. Έτσι, οι κοινωνικοπολιτικοί λόγοι, επηρεάζουν και τις στάσεις των ομιλητών (Πλαδή, 2001) οι οποίες αφορούν όχι μόνο το κατά πόσο είναι κατάλληλες ώστε να χρησιμοποιηθούν οι διαλεκτικές ποικιλίες αλλά και την πολιτισμική και ιστορική τους αξία (Λειβαδιωτάκης, 2020). Τέλος, είναι γεγονός πως οι στάσεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες, είτε είναι θετικές είτε αρνητικές, μπορούν να διαδραματίσουν τέτοιο ρόλο ώστε να καθοριστεί η διατήρηση ή η συρρίκνωση μέχρι και τον πλήρη γλωσσικό αφανισμό μιας διαλέκτου ή ιδιώματος. (Κακριδή-Φερράρι, 2007β). Τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα λοιπόν τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα τον στιγματισμό και απαξίωση των διαλέκτων, θα μπορούσαν να ‘πολεμηθούν’ εισάγοντας στα σχολεία τον κριτικό γραμματισμό ώστε οι μαθητές να μην γίνονται αποδέκτες γλωσσικών προκαταλήψεων και ιδεολογιών.

5. Μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα για την φαρασιώτικη διάλεκτο αλλά τις στάσεις απέναντι σε αυτή, πραγματοποιήθηκε μετά από έναν συνδυασμό τόσο ποσοτικής όσο και ποιοτικής έρευνας χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγιο και προσωπικές συνεντεύξεις. Για την συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις στάσεις των ομιλητών απέναντι στην γλώσσα, η Holmes (1998: 502-504) αναφέρει πως υπάρχουν τρεις βασικοί τύποι όπως είναι η άμεση παρατήρηση, οι έμμεσες ερωτήσεις και οι έμμεσες μέθοδοι. Στην παρούσα εργασία έγινε χρήση του ερωτηματολογίου και η άμεση παρατήρηση. Όπως αναφέρει και η Πλαδή-Ντέμκα (2002: 123), η άμεση παρατήρηση στο φυσικό περιβάλλον του ομιλητή, δίνει την δυνατότητα για πιο ασφαλή συμπεράσματα έπειτα από την παρατήρηση της συμπεριφοράς των υποκειμένων. Χρησιμοποιώντας μόνο το ερωτηματολόγιο το οποίο δομήθηκε με κλειστού τύπου ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και με χρήση της κλίμακας Likert, όπως αναφέρει η Κωστούλα-Μακράκη (2001), υπάρχει κίνδυνος να μην μπορεί να καλυφθεί πλήρως το εύρος των απαντήσεων είτε το υποκείμενο να κατευθύνεται χωρίς να το καταλαβαίνει.

Η έρευνα έγινε επιτόπια με τις απαντήσεις να είναι ανώνυμες. Οι ερωτήσεις ξεκίνησαν έχοντας ως άξονα αρχικά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων γιατί σύμφωνα με τον Babbie (2011: 404), οι ερωτήσεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την δημιουργία μιας εμπιστοσύνης ανάμεσα στον ερευνητή και τον συνεντευξιζόμενο. Ακολούθησαν ερωτήσεις για τις στάσεις απέναντι στις διαλέκτους και τα στερεότυπα

και τις στάσεις απέναντι στην φαρασιώτικη διάλεκτο. Οι συνεντεύξεις κατεγράφησαν με την χρήση κινητού τηλεφώνου θέλοντας έτσι να μην δημιουργηθεί κάποιο στρες στους ομιλητές βλέποντας για παράδειγμα μπροστά τους έναν επαγγελματικό εξοπλισμό όπως είναι το μαγνητόφωνο. Συνοψίζοντας, η μελέτη των στάσεων προέκυψε από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων στα ερωτηματολόγια (βλ. παράρτημα Α), τα δεδομένα των οποίων ποσοτικοποιήθηκαν μέσω περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης ενώ υποστηρίχθηκαν από τα ποιοτικά στοιχεία ενδεικτικών αποσπασμάτων των συνεντεύξεων των πληροφορητών του ιδιώματος.

Δείγμα ερωτηθέντων

Το δείγμα των ερωτηθέντων αποτελείται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες σχεδόν στους ίδιους αριθμούς. Γνωρίζοντας σχεδόν τους περισσότερους από αυτούς προσωπικά, δεν υπήρξε καμία δυσκολία ως προς την εύρεση ατόμων και καμία άρνηση. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η έρευνα έλαβε τόπο στον Βαθύλακκο Κοζάνης και βρίσκεται μόλις 1 χιλιόμετρο μακριά από τον δικό μου τόπο κατοικίας με αποτέλεσμα, να είμαι και εγώ μέλος αυτής της κοινότητας. Οι ίδιοι οι κάτοικοι με την αμέριστη προθυμία που μου έδειξαν από την αρχή, μου υπέδειξαν και κάποια άτομα μεγαλύτερης ηλικίας όπως ήταν η κα Κ.Θ. που δεν τη γνώριζα προσωπικά. Η κα Κ.Θ. παρόλη την ηλικία της, ήταν αυτή που με κράτησε την περισσότερη ώρα κοντά της θέλοντας να μου πει όσο το δυνατόν περισσότερα. Φυσικά, η συνέντευξη απλώθηκε όταν στον Βαθύλακκο εκείνες τις μέρες, βρισκόταν άτομα και από άλλα φαρασιώτικα χωριά και τα οποία άτομα, έδειξαν την ίδια προθυμία. Η γνωριμία μαζί τους έγινε όταν βρισκόμουν στα διάφορα σπίτια για την έρευνα και ήταν και οι ίδιοι εκεί λόγω επίσκεψης. Διατηρούν μεταξύ τους συγγενικές σχέσεις.

Ερευνητικό εργαλείο

Το ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποίησα για την έρευνά μου και την καταγραφή των στάσεων απέναντι στην φαρασιώτικη διάλεκτο και γενικότερα στις διαλέκτους, είναι ένα ερωτηματολόγιο ατομικό το οποίο αποτελούνταν μόλις από 1,5 σελίδα. Θέλησα με αυτό τον τρόπο να μην αποθαρρύνω τους ερωτώμενους, να νιώσουν μια ευκολία ως προς την συμπλήρωση, άλλωστε πολλοί ήταν υπερήλικες και να μην υπάρχει πρόβλημα χρόνου. Οι ερωτώμενοι ενημερώθηκαν εξ αρχής ότι θα διατηρηθεί η ανωνυμία τους και θα προστατευθούν πλήρως τα προσωπικά τους στοιχεία. Επίσης, διευκρίνισα ότι δεν είναι απαραίτητο να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις αν νιώθουν πως τους προσβάλλει είτε αισθάνονται άβολα ακόμη και από την μη κατανόησή τους. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 27 άτομα ενώ κάποια επιπλέον άτομα τα οποία πήραν μέρος στις συνεντεύξεις, δεν θέλησαν τελικά να απαντήσουν το ερωτηματολόγιο. Μαζί με την ποσοτική έρευνα αποτέλεσμα του ερωτηματολογίου, συγχρόνως έγινε και ποιοτική έρευνα μέσω συνεντεύξεων, στους υπερήλικες κυρίως οι οποίοι μου κατέθεσαν σημαντικές πληροφορίες για την ιδιαίτερη τους πατρίδα, τα Φάρασα της Καππαδοκίας. Κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων, όπου συνήθως γινόταν παράλληλα με το ερωτηματολόγιο, προσπάθησα να πραγματοποιήσω μια δομημένη και καθοδηγούμενη συζήτηση. Απέφευγα την επιμονή σε ερωτήσεις και

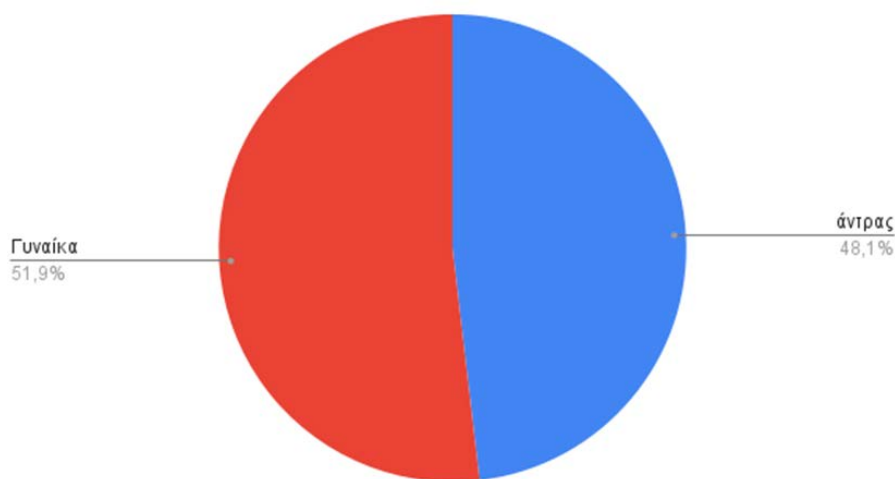
πληροφορίες όπου ο ερωτώμενος δεν έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να συζητήσει αν και επανερχόμεν κάποιες φορές όταν ένιωθα πως ήταν καταλληλότερη η στιγμή να απαντηθεί κάτι. Κατεύθυνα τα υποκείμενα με διακριτικό τρόπο ώστε να απαντηθούν οι ερωτήσεις που με ενδιέφεραν (στάσεις και στερεότυπα) ώσπου να ξεδιπλωθούν από τους ίδιους οι απόψεις τους και οι εμπειρίες τους.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε 25 ερωτήσεις εκ των οποίων οι πρώτες 4 αφορούσαν δημογραφικά στοιχεία. Οι επόμενες 4 αφορούσαν τις διαλέκτους ενώ στη συνέχεια επικεντρώθηκα σε 6 ερωτήσεις που αφορούσαν τις στάσεις. Έπειτα ακολούθησαν 4 ερωτήσεις για την δική τους διάλεκτο και τέλος 7 ερωτήσεις για τις στάσεις τους απέναντι στη φαρασιώτικη διάλεκτο. Οι ερωτήσεις ήταν πολλαπλής επιλογής, δηλαδή μια ή περισσότερων απαντήσεων όπου βρισκόταν κάτω από την ερώτηση, κάποιες ερωτήσεις ήταν σε κλίμακα Likert επιλέγοντας τις απαντήσεις “Συμφωνώ”, “Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ”, “Διαφωνώ”, κλειστού τύπου ερωτήσεις και κάποιες ανοιχτού τύπου. Στην συνέχεια, οι απαντήσεις τοποθετήθηκαν στο Google Forms με το οποίο διεξήγαγα τα γραφήματα όπως παρουσιάζονται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

6. Ανάλυση ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε 27 άτομα και απάντησαν όλα. Ως προς το φύλο των ερωτηθέντων, η διανομή έγινε σχεδόν ισομερώς (51,9% γυναίκες και 48,1%). Τα άτομα ήταν διαφόρων ηλικιών ξεκινώντας από την ηλικία των 19 ετών (4ης γενιάς) έως και 96 ετών (2ης γενιάς). Το μεγαλύτερο ποσοστό των πληροφορητών διαμένει στον Βαθύλακκο της Κοζάνης, ωστόσο, το ερωτηματολόγιο απάντησε ένα μικρό ποσοστό Φαρασιωτών και από κοντινά χωριά (Πετρανά Κοζάνης, Αγροσυκιά Πέλλας) οι οποίοι διατηρούν συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους και βρέθηκαν κατά την διάρκεια της έρευνας εκεί. Όλοι οι ερωτηθέντες έχουν απώτερη καταγωγή από τα Φάρασα της Καπαδοκίας.

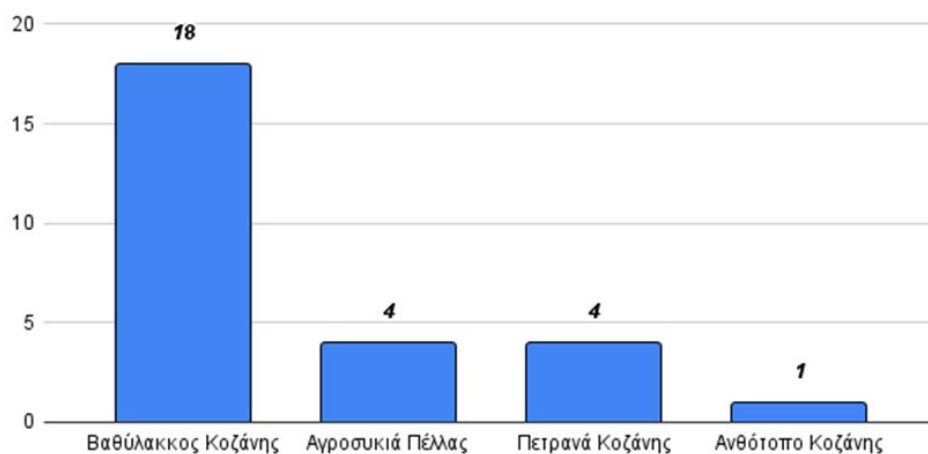
Μέτρηση από Φύλλο : Άντρας/Γυναίκα

Γράφημα 1 φύλλο

Ως προς τον τόπο κατοικίας, όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, η έρευνα έλαβε τόπο στον Βαθύλακκο της Κοζάνης, παρόλα αυτά, εκείνη την περίοδο βρισκόταν στο χωριό και άτομα από άλλα προσφυγικά χωριά οπότε και η έρευνα διευρύνθηκε. Τα άτομα αυτά είχαν εξίσου καταγωγή από τα Φάρασα της Καπαδοκίας.

Μέτρηση από Τόπος κατοικίας

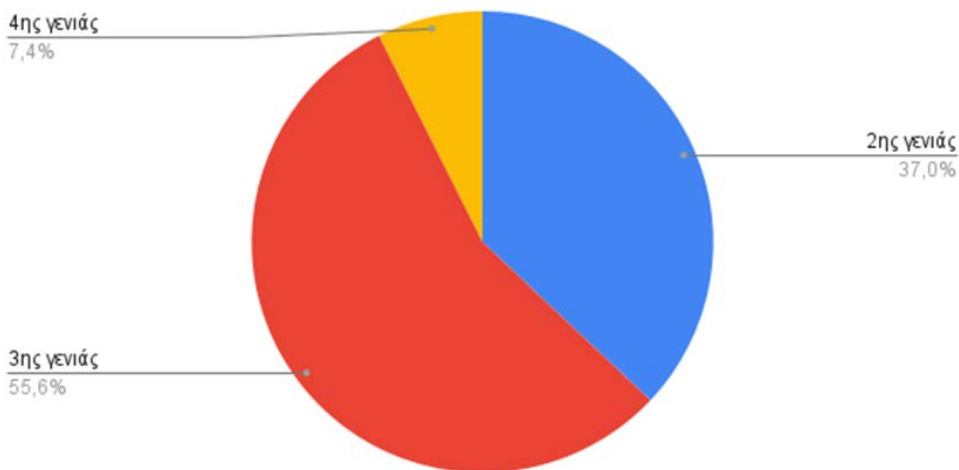

Μέτρηση από Τόπος κατοικίας

Γράφημα 2 Τόπος κατοικίας

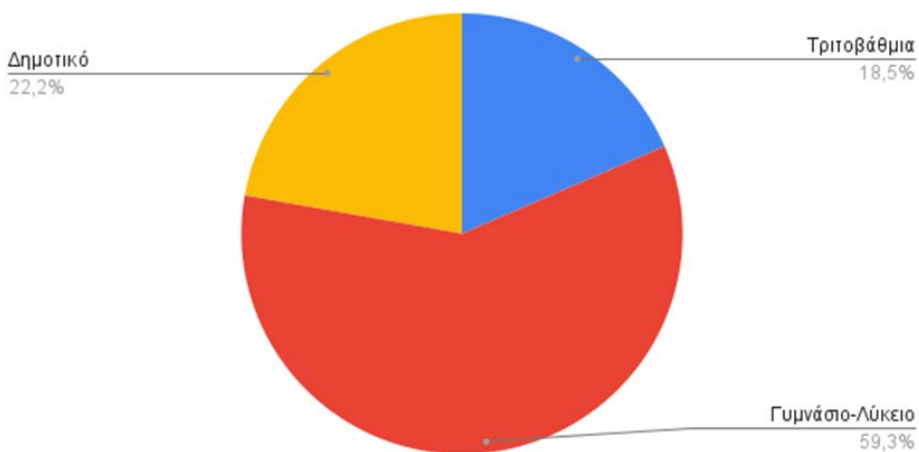
Το σύνολο των ερωτηθέντων ήταν αποκλειστικά απόγονοι Προσφύγων από τα χωριά των Φαράσων. Ένα μικρό ποσοστό (2 άτομα) ήταν 4ης γενιάς, αρκετοί (10 άτομα) 2ης γενιάς ενώ η πλειοψηφία ήταν 3ης γενιάς (15 άτομα). Οι υπερήλικες 2ης γενιάς έχουν ολοκληρώσει το δημοτικό ενώ οι υπόλοιποι, έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση και το λύκειο και 2 στους 5 είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Μέτρηση από Είστε πρόσφυγας : 2ης γενιάς.../3ης γενιάς.../4ης γενιάς...

Γράφημα 4 Προσφυγική καταγωγή

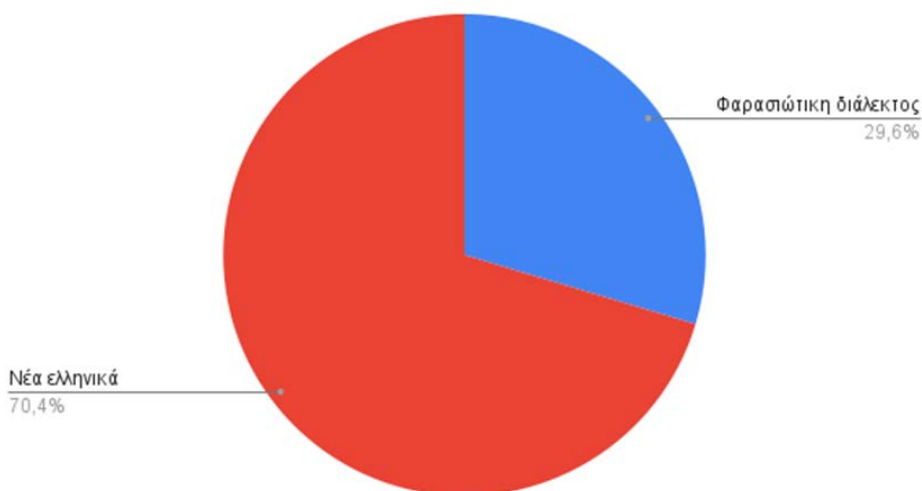
Μέτρηση από Εκπαίδευση ; Δημοτικό.../Γυμνάσιο-Λύκειο.../Τριτοβάθμια

Γράφημα 3 Εκπαίδευση

Στην ερώτηση για την μητρική γλώσσα, ως φαρασιώτικη διάλεκτο δηλώνει η δεύτερη γενιά ενώ ένα ποσοστό δηλώνει ως μητρική γλώσσα τόσο την Φαρασιώτικη όσο και την νέα ελληνική. Οι υπόλοιποι ερωτηθέντες ως μητρική τους γλώσσα δηλώνουν την νέα ελληνική.

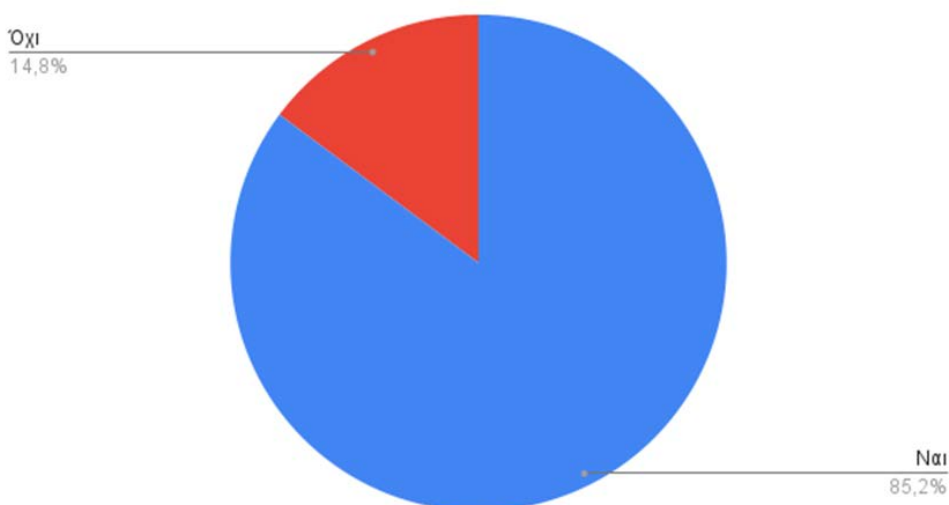
Μέτρηση από Ποια είναι η μητρική σας γλώσσα ;

Γράφημα 5 Μητρική γλώσσα

Στην ερώτηση αν ομιλείτε κάποια διάλεκτο ή ιδίωμα της ελληνικής, σχεδόν οι περισσότεροι απάντησαν θετικά. Άτομα της 3ης γενιάς απάντησαν πως είτε την μιλούν άπταιστα είτε την κατανοούν πλήρως αλλά την χρησιμοποιούν λίγο. Μόλις 4 στους ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά, ανάμεσα τους η 4η γενιά με το γεγονός αυτό να αποδεικνύει πως οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα της Καππαδοκίας, αρχίζουν σιγά σιγά να εγκαταλείπονται, ακόμη και σε μέρη όπου υπάρχουν συμπαγείς ομάδες ομιλητών.

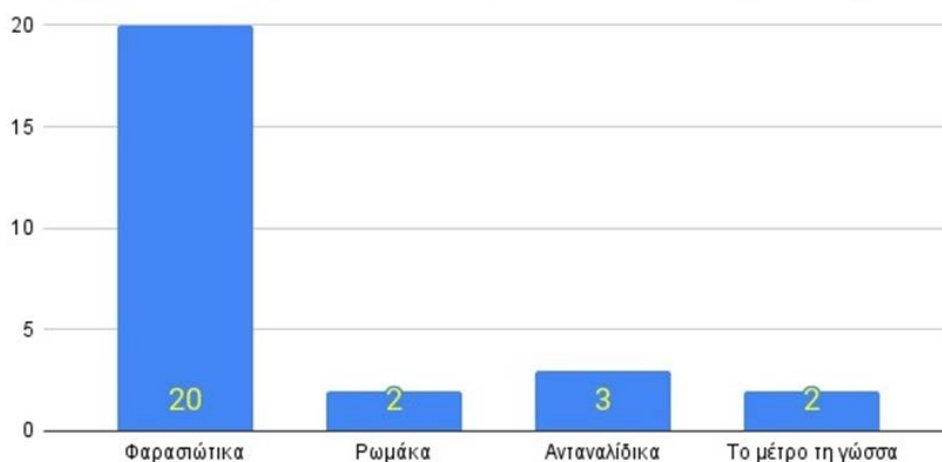
Μέτρηση από Ομιλείτε κάποια διάλεκτο ή ιδίωμα της ελληνικής ;

Γράφημα 6 Ομιλείτε κάποιο ιδίωμα ή διάλεκτο της Ελληνικής;

Στην ερώτηση για το πώς αποκαλούν την διάλεκτο τους, υπήρχαν απαντήσεις που διαφέραν μεταξύ τους. Ενώ η πλειοψηφία απάντησε πως αποκαλεί την διάλεκτο που γνωρίζει ως φαρασιώτικα, κάποιιοι χρησιμοποίησαν διαφορετικά ονόματα και ήταν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία. Έτσι, εκτός από την ονομασία φαρασιώτικα, ακούστηκε η λέξη ρωμάκα, η λέξη Ανταναλίδικα (σε επεξήγηση τους μου ανέφεραν ότι την αποκαλούν έτσι λόγω της καταγωγής μιας και τα χωριά τους ανήκαν στην περιφέρεια των Αδάνων) και η φράση ‘‘Το μέτρο τη γώσσα’’, δηλαδή, η δική μας γλώσσα.

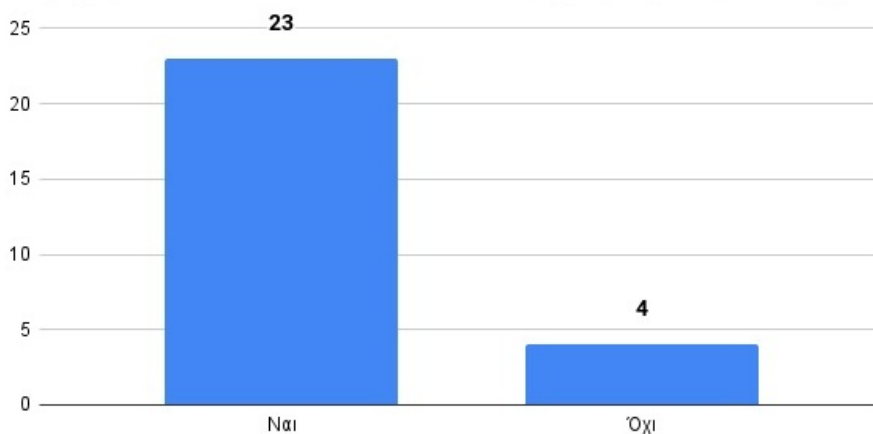
Μέτρηση από Πώς αποκαλείτε την διάλεκτο που ομιλείτε ;

Γράφημα 7 Πως αποκαλείτε την διάλεκτο που ομιλείτε ;

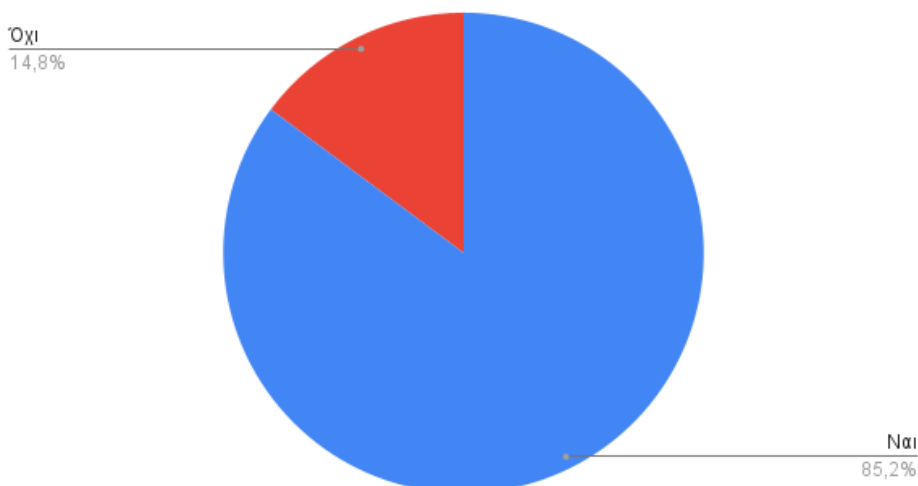
Στην συνέχεια, οι απαντήσεις αφορούσαν στο αν οι διάλεκτοι αποτελούν μέρος της παράδοσης και στο αν πρέπει να διατηρηθούν. Σχεδόν οι περισσότεροι απάντησαν θετικά (23 από τους 27) ότι είναι μέρος της παράδοσης και ότι πρέπει να διατηρηθούν με κάθε δυνατό τρόπο. Η κα Σ.Κ 3^{ης} γενιάς, μου είπε ότι στα εγγόνια της ηλικίας 5 ετών και 2 ετών μιλάει όσο το δυνατόν περισσότερο στη φαρασιώτικη διάλεκτο για να μπορέσουν να την μάθουν. Τα ίδια αποτελέσματα αφορούν και στο αν οι διάλεκτοι είναι ισότιμοι με την ΚΝΕ. Αρνητικά απάντησε η 4^η γενιά δηλαδή 2 άτομα όπως επίσης και 2 άτομα της 3^{ης} γενιάς.

Μέτρηση από Οι διάλεκτοι αποτελούν μέρος της παράδοσης ;

Γράφημα 9 οι διάλεκτοι αποτελούν μέρος της παράδοσης ;

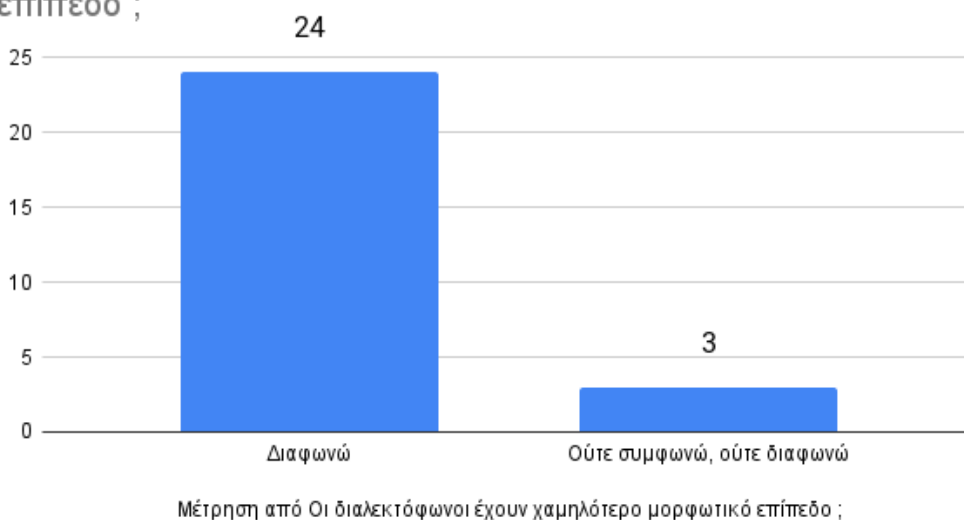
Μέτρηση από Οι διάλεκτοι είναι ισότιμες με την ΚΝΕ;

Γράφημα 10 Οι διάλεκτοι είναι ισότιμες με την ΚΝΕ και γιατί ;

Στο επόμενο ερώτημα η ερώτηση αφορούσε στο αν οι διαλεκτόφωνοι έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Η πλειοψηφία απάντησε πως διαφωνεί και μάλιστα κάποιοι έδειξαν και την δυσαρέσκειά τους απέναντι σε μια τέτοια άποψη φέρνοντας πολλά παραδείγματα δικών τους ανθρώπων οι οποίοι έχουν διαπρέψει σε όλους τους τομείς. Μόλις τρία άτομα απάντησαν πως ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν.

Μέτρηση από Οι διαλεκτόφωνοι έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο ;

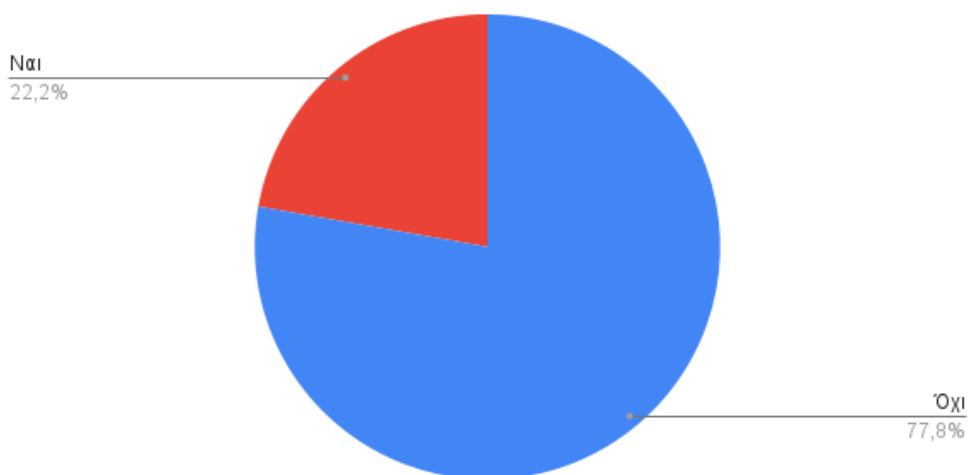

Γράφημα 11 Οι διαλεκτόφωνοι έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο ;

Όπως και στην προηγούμενη ερώτηση, στην ερώτηση αν περιορίζονται οι διαλεκτόφωνοι σε χαμηλότερου κύρους επαγγέλματα, η απάντηση ήταν πως δεν υπάρχει κανένας τέτοιος περιορισμός. Παραδέχτηκαν πολλοί, σκεπτόμενοι τους ίδιους τους τους εαυτούς και τον περίγυρό τους, ότι τα επαγγέλματά τους ήταν συνήθως οι

αγροτικές δουλειές, οι εργάτες κ.α. αλλά όπως τόνισαν επιτακτικά, αποτέλεσμα αυτών των εργασιών, ήταν ο γεωγραφικός τους χώρος. Για παράδειγμα, όπως ανέφερε η κα Θ.Κ., ο πατέρας ήταν “σπουδαγμένος” στην πατρίδα, ερχόμενος όμως εδώ, έπρεπε να ακολουθήσει τον αγροτικό τομέα γιατί ήταν θέμα επιβίωσης. Άλλωστε και οι ίδιοι οι ερωτηθέντες ως διαλεκτόφωνοι, εργάζονται σε διάφορους επαγγελματικούς τομείς και με πολύ υψηλό κύρος όπου μου έφερνε ο κάθε ένας το παράδειγμα του.

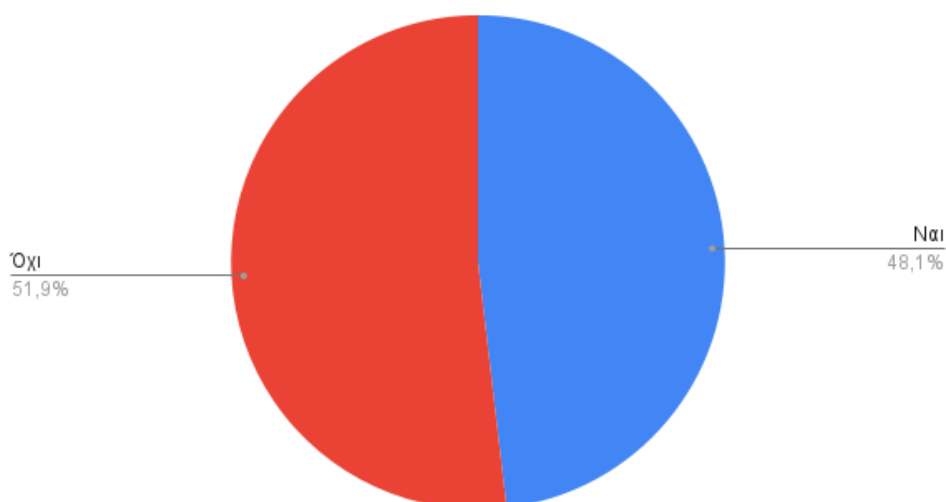
Μέτρηση από Οι διαλεκτόφωνοι περιορίζονται σε χαμηλότερου κύρους επαγγέλματα ;

Γράφημα 12 Οι διαλεκτόφωνοι περιορίζονται σε χαμηλότερου κύρους επαγγέλματα ;

Στην ερώτηση αν όσοι μιλούν κάποια διάλεκτο στιγματίζονται, πολλοί ήταν εκείνοι που απάντησαν πως συμφωνούν. Τα παραδείγματά τους ήταν ποικίλα μάλιστα και αφορούσαν κυρίως το παρελθόν.

Μέτρηση από Όσοι μιλούν κάποια διάλεκτο στιγματίζονται ;

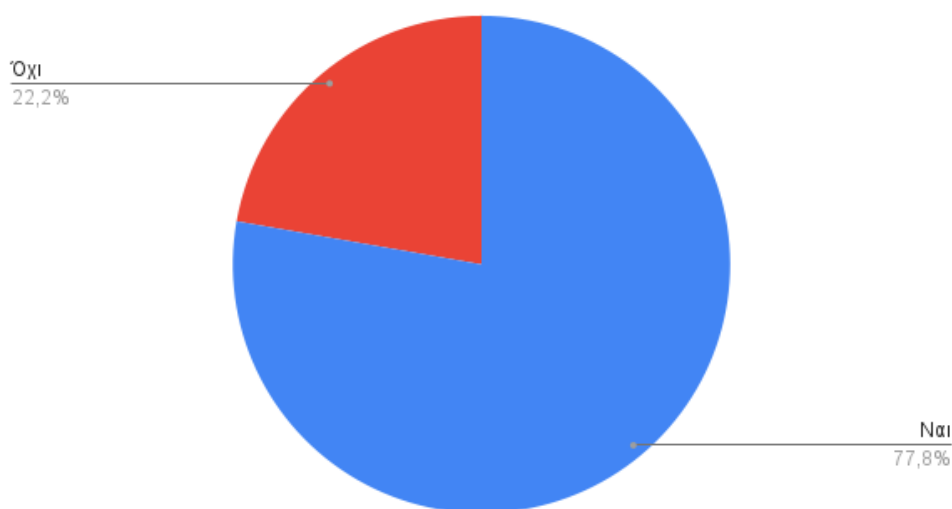

Γράφημα 13 Όσοι μιλούν κάποια διάλεκτο στιγματίζονται ;

Οι επόμενες ερωτήσεις επικεντρώνονται στην φαρασιώτικη ποικιλία. Όλοι οι ερωτηθέντες έχουν καταγωγή από τα φάρασα της Καππαδοκίας.

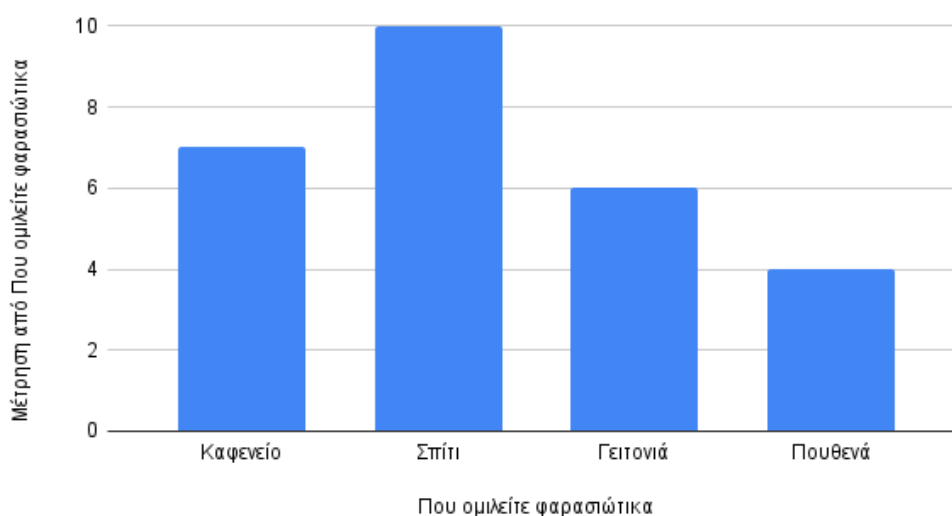
Το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε πως είτε ομιλεί είτε καταλαβαίνει την φαρασιώτικη διάλεκτο. Βέβαια, χωρίς να αναφέρεται από όλους ο βαθμός κατανόησης και ομιλίας. Κάποιοι μου έλεγαν – μα με αυτή την γλώσσα μεγαλώσαμε- θέλοντας να δείξουν ότι είναι δεδομένο πως την μιλάνε. Οι περισσότεροι απάντησαν πως μιλάνε τα φαρασιώτικα στο σπίτι είτε στην γειτονιά, κάποιοι δε, ανέφεραν πως τα μιλάνε και όταν βρίσκονται σε ξένα μέρη με συγχωριανούς τους (κυρίως σε εκδρομές) όπου εκεί θέλοντας να πούνε κάτι στα “κρυφά”, το λένε στα φαρασιώτικα. Οι άντρες ανέφεραν και το καφενείο ως ένα μέρος όπου θα μιλήσουν τα φαρασιώτικα.

Μέτρηση από Ομιλείτε φαρασιώτικα

Γράφημα 14 Ομιλείτε φαρασιώτικα ;

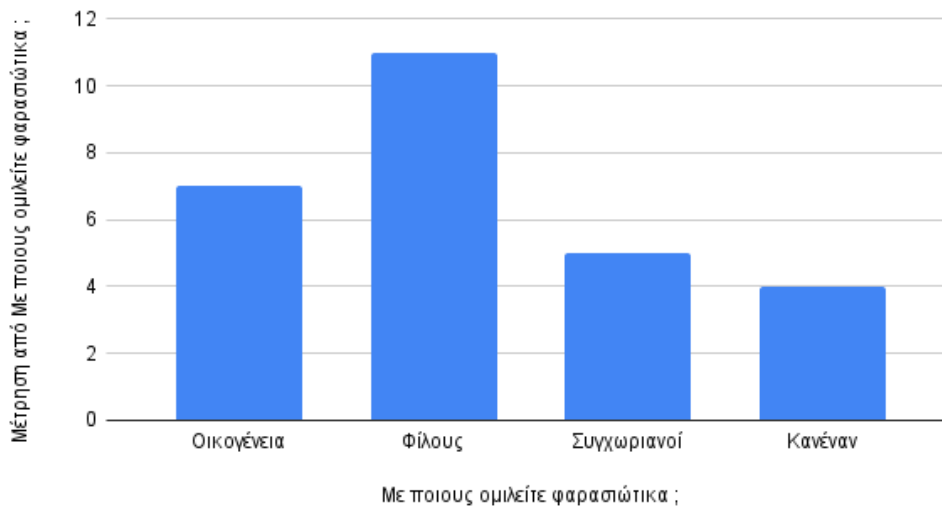
Μέτρηση από Που ομιλείτε φαρασιώτικα

Γράφημα 15 Που ομιλείτε φαρασιώτικα ;

Στο επόμενο ερώτημα, οι επικρατέστερες απαντήσεις ήταν η οικογένεια και οι φίλοι. Η επιλογή συγχωριανοί δεν ήταν στην πλειοψηφία και όπως καταλαβαίνω είναι λογικό μιας και στον Βαθύλακκο υπάρχουν και Μικρασιάτες με καταγωγή από άλλα μέρη. Βέβαια, κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων, ειπώθηκε από κάποιους ότι μιλάνε φαρασιώτικα ακόμη και με φίλους του χωριού τους (Πόντιους και Προύσαληδες) που οι ίδιοι αν και δεν είναι φυσικοί ομιλητές της διαλέκτου, παρόλα αυτά μεγαλώνοντας στο ίδιο περιβάλλον, την κατανοούν ως έναν βαθμό.

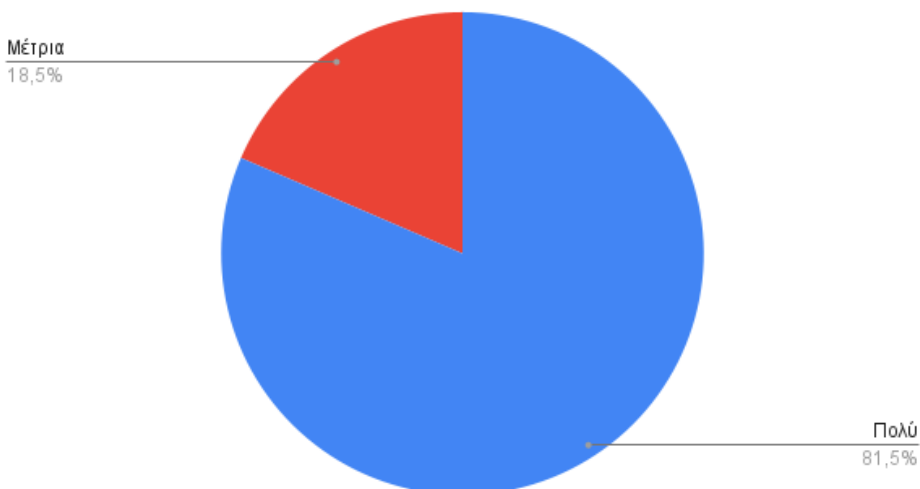
Μέτρηση από Με ποιους ομιλείτε φαρασιώτικα ;

Γράφημα 16 Με ποιους ομιλείτε φαρασιώτικα ;

Στην ερώτηση αν τους αρέσει να ακούνε τα Φαρασιώτικα, οι περισσότεροι απάντησαν ως πολύ. Μόλις 5 απαντήσεις ήταν ως -μέτρια- το οποίο είναι αξιοσημείωτο μιας και η 4^η γενιά που είχε και την λιγότερη επαφή με την διάλεκτο, επέλεξε την απάντηση μέτρια και όχι το λίγο ή το καθόλου.

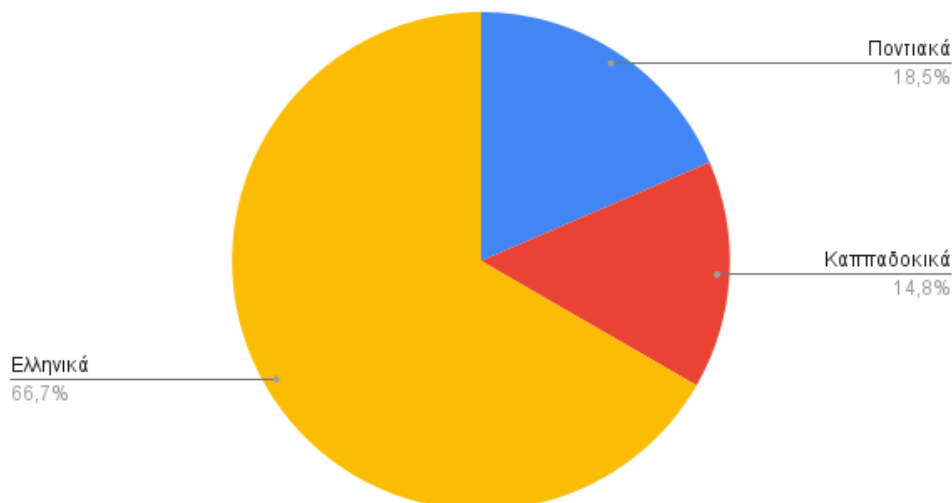
Μέτρηση από Σας αρέσει να ακούτε Φαρασιώτικα ;

Γράφημα 17 Σας αρέσει να ακούτε Φαρασιώτικα ;

Στην ερώτηση αν μοιάζουν τα φαρασιώτικα με άλλη γλώσσα, πολλοί απάντησαν θετικά φέρνοντας παραδείγματα άλλων ποικιλιών όπως τα ποντιακά (5 άτομα). Κάποιοι απάντησαν (4 άτομα) ότι μοιάζουν με άλλες ποικιλίες της Καππαδοκίας αναφέροντας χωριά εδώ στην Ελλάδα (πχ ότι στην Αξό μιλάνε σαν και εμάς), ενώ 15 άτομα έφεραν ως απάντηση τα νέα ελληνικά.

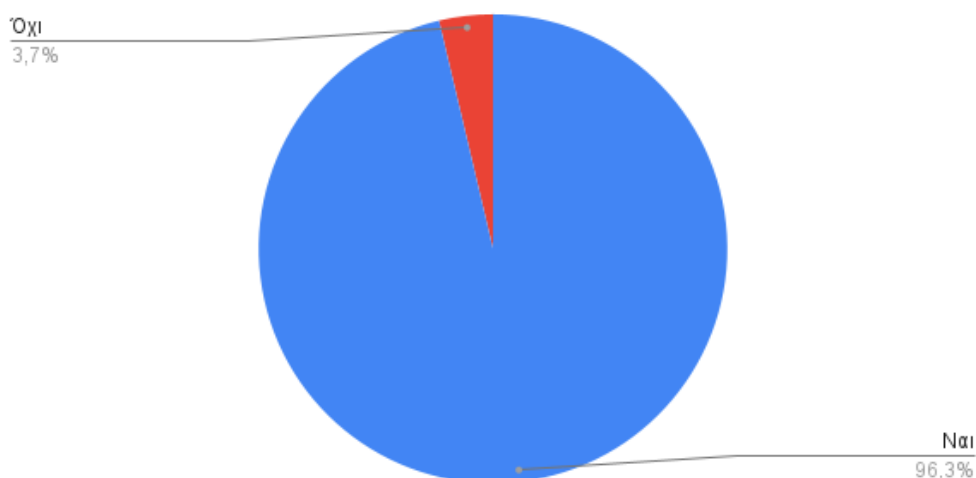
Μέτρηση από Μοιάζουν τα φαρασιώτικα με άλλη γλώσσα ;

Γράφημα 18 Μοιάζουν τα φαρασιώτικα με άλλη γλώσσα ;

Στην ερώτηση αν πρέπει να διατηρηθούν τα Φαρασιώτικα, η πλειοψηφία απάντησε πως πρέπει. Κάποιοι τόνιζαν μάλιστα ότι είναι η γλώσσα των γονιών τους οπότε τους συνδέει ένα συναισθηματικό δέσιμο με την διάλεκτο. Άλλοι ανέφεραν ως απάντηση την πολιτισμική κληρονομιά και ότι η φαρασιώτικη διάλεκτος είναι κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

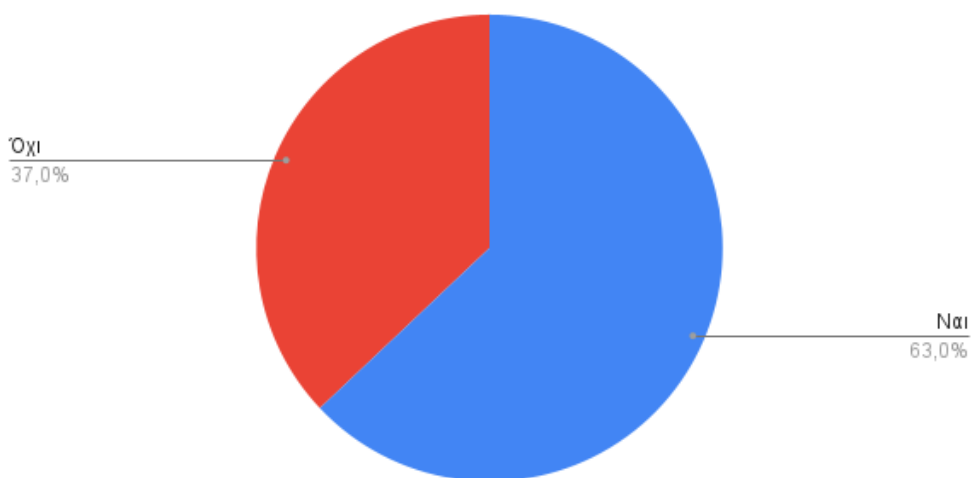
Μέτρηση από Θεωρείτε ότι πρέπει να διατηρηθούν τα Φαρασιώτικα ;

Γράφημα 19 Θεωρείτε ότι πρέπει να διατηρηθούν τα Φαρασιώτικα ;

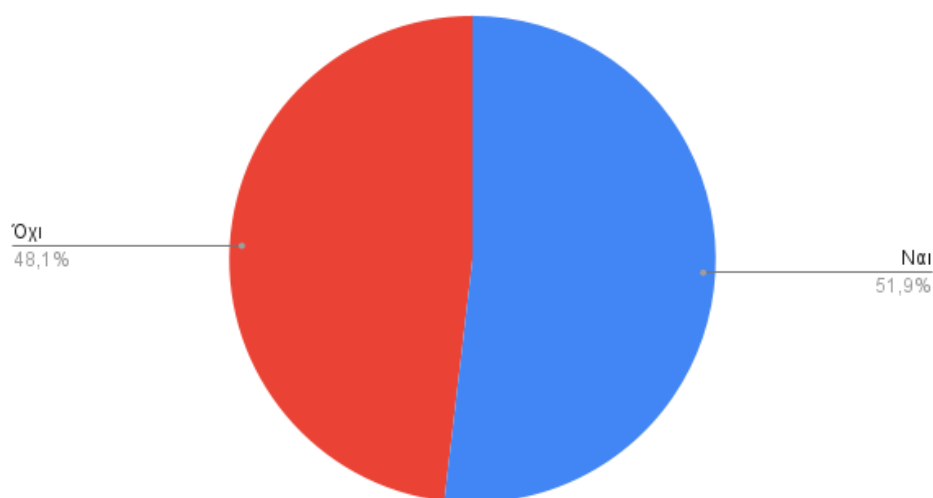
Και ενώ η πλειοψηφία τους αρέσει να ακούνε τα φαρασιώτικα, στην ερώτηση αν θέλουν να ακούνε τα φαρασιώτικα στην τηλεόραση οι θετικές απαντήσεις πλέον ήρθαν από λιγότερους ερωτηθέντες. Μέσα από τις συζητήσεις όμως κατάλαβα ότι αυτό δεν είχε σχέση τόσο με το αν τους αρέσει να ακούνε τα φαρασιώτικα αλλά με το ότι άτομα που δεν είναι Φαρασιώτες και φυσικοί ομιλητές της γλώσσας, δεν θα μπορούν να τα μιλήσουν σωστά. Το ίδιο ισχύει και στην επόμενη ερώτηση και στο αν πρέπει να διδάσκονται τα φαρασιώτικα στο σχολείο. Και εδώ οι απαντήσεις ήταν ακόμη περισσότερο διαφορούμενες με την δικαιολογία να είναι και πάλι αναρωτώμενοι για το ποιος θα μπορούσε να τα διδάξει, πού θα τα μάθει κ.α.

Μέτρηση από Θα θέλατε να ακούτε Φαρασιώτικα στην τηλεόραση ;

Γράφημα 20 Θα θέλατε να ακούτε Φαρασιώτικα στην τηλεόραση ;

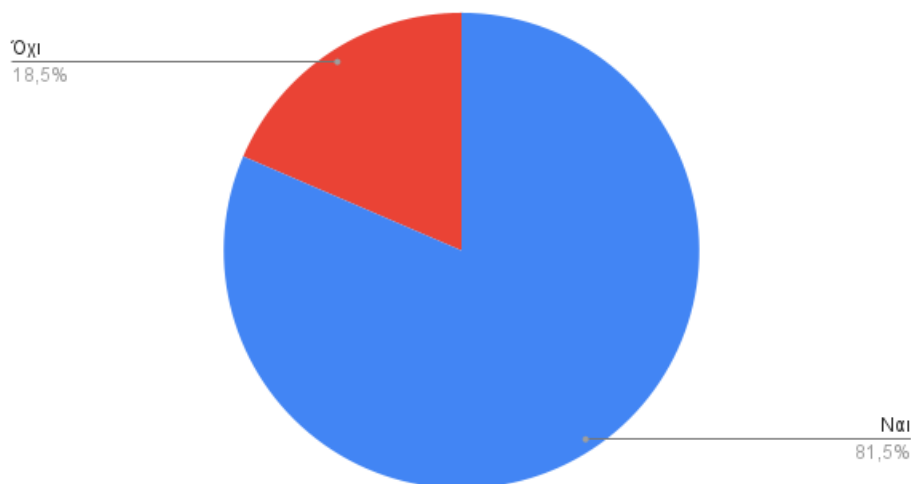
Μέτρηση από Θα θέλατε να διδάσκονται στο σχολείο ;

Γράφημα 22 Θα θέλατε να διδάσκονται στο σχολείο ;

Ως προς την χρησιμότητα της φαρασιώτικης ποικιλίας, σχεδόν όλοι απάντησαν θετικά είτε γιατί την μιλάνε οι ίδιοι και την χρησιμοποιούν είτε γιατί την καταλαβαίνουν, κάτι που επίσης θεωρούν χρήσιμο. Μόλις 5 άτομα απάντησαν πως δεν είναι χρήσιμο οι οποίοι όμως, δεν εννοούσαν τον εαυτό τους αλλά διαφορετικά άτομα που δεν είναι Φαρασιώτες. Δικαιολόγησαν την απάντησή τους λέγοντας πως κάποιος ξένος και να τα μάθει τα φαρασιώτικα, αν δεν κατοικεί κοντά σε ομάδες Φαρασιωτών, είτε δεν έχει σχέση φιλικές, οικογενειακές με φαρασιώτες ομιλητές, τότε θα του είναι άχρηστο.

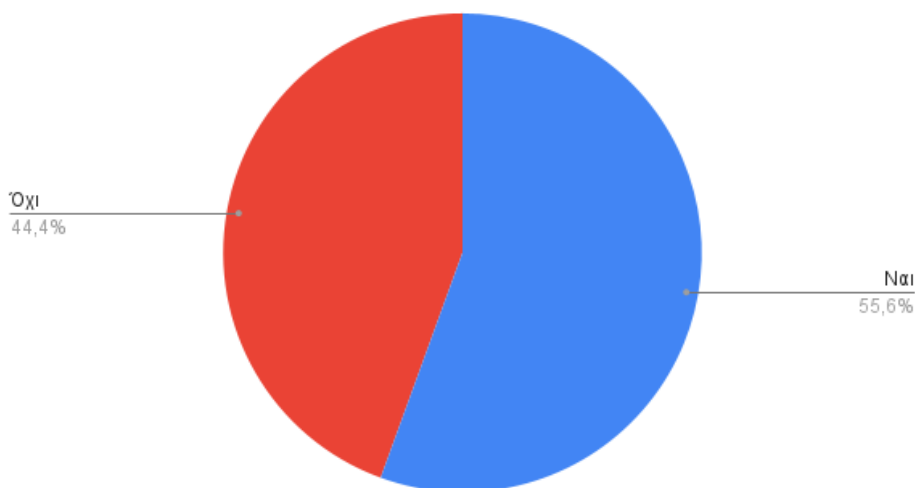
Μέτρηση από Είναι χρήσιμο να γνωρίζει κάποιος Φαρασιώτικα ;

Γράφημα 23 Είναι χρήσιμο να γνωρίζει κάποιος Φαρασιώτικα ;

Στην ερώτηση αν θεωρούν πως η φαρασιώτικη ποικιλία σβήνει ή είναι ήδη μια νεκρή διάλεκτος, οι απαντήσεις ήταν και πάλι σχεδόν ισότιμες είτε ναι είτε όχι. Η απάντηση του όχι όμως προήρθε από το ότι δεν θεωρούν την φαρασιώτικη μια νεκρή γλώσσα αν και συμφωνούσαν ότι σιγά σιγά σβήνει. Όπως το κατάλαβα και η ίδια από την επιτόπια έρευνά μου, τα φαρασιώτικα περιορίζονται κυρίως στα άτομα τρίτης ηλικίας.

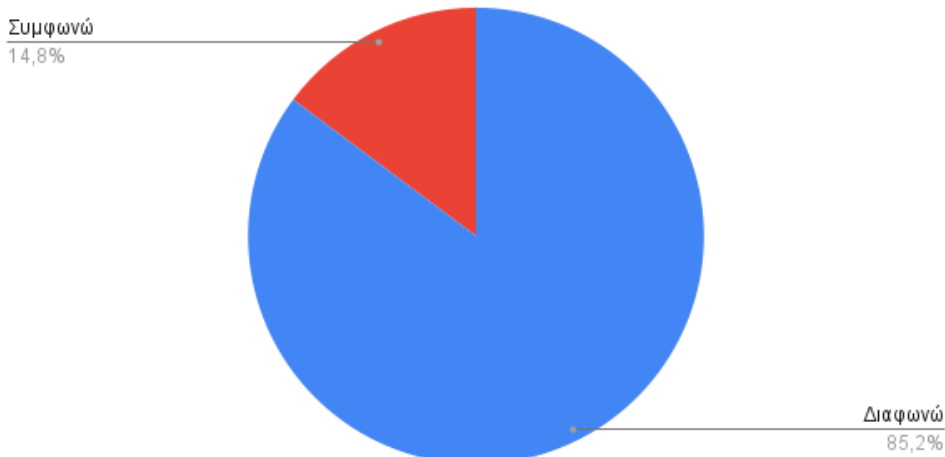
Μέτρηση από Η φαρασιώτικη διάλεκτος σβήνει ;

Γράφημα 25 Η φαρασιώτικη διάλεκτος σβήνει ;

Ως προς το αν είναι χαμηλό το κύρος της διαλέκτου, το πλήθος των απαντήσεων διαφώνησαν με κάτι τέτοιο. Άλλωστε δεν προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση μιας και όλοι τους έχουν προσωπική επαφή με την διάλεκτο, και σύμφωνα με τις προηγούμενες απαντήσεις, την βλέπουν θετικά επομένως είναι λογικό να θεωρούν πως η γλώσσα τους έχει και ένα κύρος.

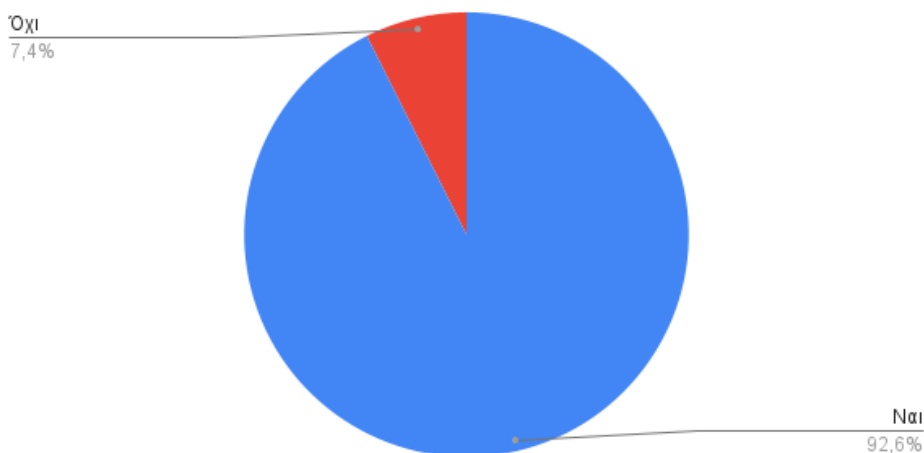
Μέτρηση από Η φαρασιώτικη διάλεκτος είναι γλώσσα χαμηλού κύρους ;

Γράφημα 26 Η φαρασιώτικη διάλεκτος είναι γλώσσα χαμηλού κύρους ;

Σε αυτή την ερώτηση η πλειοψηφία σχεδόν, απάντησε πως θέλει οι επόμενες γενιές να μαθαίνουν τα φαρασιώτικα. Άλλωστε προηγουμένως αναφέρθηκαν και κάποια παραδείγματα όπου κάποιοι διδάσκουν την γλώσσα και στα εγγόνια τους.

Μέτρηση από Θα θέλατε οι επόμενες γενιές να μαθαίνουν φαρασιώτικα ;

Γράφημα 27 Θα θέλατε οι επόμενες γενιές να συνεχίσουν να μαθαίνουν φαρασιώτικα ;

Στάσεις απέναντι στις διαλέκτους

Σε γενικές γραμμές, από τα αποτελέσματα του παραπάνω ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες δείχνουν ένα μεγάλο ενδιαφέρον προς στις διαλέκτους. Αξίζει να σημειωθεί όμως ότι οι ερωτώμενοι ήταν κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας με τους υπερήλικες μάλιστα να περιορίζονται στα γεωγραφικά όρια του τόπου τους. Ο Βαθύλακκος της Κοζάνης είναι ένας οικισμός όπου περιβάλλεται από επίσης προσφυγικούς οικισμούς οι οποίοι όμως αποτελούνται κυρίως από τουρκόφωνους απογόνους. Έτσι, η επαφή με άλλες διαλέκτους δεν είναι άμεση. Σε συζητήσεις μας κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων, κάποιες φορές ειπώθηκε με ένα αίσθημα κατωτερότητας η φράση “αυτοί είναι τουρκόφωνοι” αναφερόμενοι στα διπλανά κοντινά χωριά. Αυτό αν και έγινε σε μεμονωμένες περιπτώσεις, διαφαίνεται ένα στερεότυπο απέναντι σε άλλη γλώσσα όπως είναι η Τουρκική.

Όπως είδαμε και νωρίτερα, υπήρχε παραδοχή ότι τα επαγγέλματά τους ήταν συνήθως αγροτικά αλλά αυτό δεν το συνέδεσαν με την διάλεκτο και το ότι είναι διαλεκτόφωνοι οι ίδιοι. Αντίθετα, τους παραξένευσε μια τέτοια άποψη ότι υπάρχει περιορισμός στο επάγγελμα σε περίπτωση που είναι κάποιος διαλεκτόφωνος. Δικαιολογούν τις περιπτώσεις των αγροτικών επαγγελμάτων λέγοντας πως αυτές οι δουλειές προσφέρονται εδώ. Υπήρχαν και οι περιπτώσεις αυτές που έφερναν παραδείγματα ατόμων του οικογενειακού τους περιβάλλον οι οποίοι έχουν διαπρέψει σε πολλούς τομείς.

Στην συνέχεια και στο αν οι διαλεκτόφωνοι στιγματίζονται, οι περισσότεροι απάντησαν θετικά, είτε γιατί γνώριζαν περιπτώσεις των γονιών και παππούδων τους (3^η γενιά κυρίως) είτε γιατί η ίδιοι βίωσαν κάτι τέτοιο. Όλα όμως τα παραδείγματα αφορούσαν το παρελθόν και όχι το σήμερα όπου οι ίδιοι βλέπουν μια στροφή του κόσμου προς τις διαλέκτους και κυρίως για την δική τους (πολλοί ερευνητές έχουν έρθει τα τελευταία χρόνια στον Βαθύλακκο για επιτόπια έρευνα κάτι που τους έχει κάνει να αισθάνονται περήφανοι).

Υπήρχε γενικότερα ένα θετικό κλίμα απέναντι σε άλλες διαλέκτους, όσοι γνώριζαν και είχαν επαφή με άλλους διαλεκτόφωνους. Για παράδειγμα, μου ανέφερε η κα Β.Κ το πόσο υπερηφάνεια ένιωσε όταν βρέθηκε σε μια εκδήλωση λίγα χρόνια νωρίτερα στην Κοζάνη στην οποία παρουσιάστηκαν οι γλώσσες, οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα του νομού σε μια ιδιαίτερη εκδήλωση με τίτλο “Το πανήγυρι των γλωσσών”. Η ίδια βρέθηκε εκεί με την ομάδα των Φαρασιωτών και μου ανέφερε τον ενθουσιασμό όλων των θεατών, τις συζητήσεις που κάναμε μεταξύ τους και το πόσο “ζωντανοί” όπως τόνισε, ένιωσαν εκείνη την στιγμή.

Τέλος, κατάλαβα πως δεν είναι σύμφωνοι με την ιδέα να διδάσκονται οι διάλεκτοι στα σχολεία. Θεωρούν πως κάτι τέτοιο είναι σχεδόν ακατόρθωτο γιατί πιστεύουν πως δεν θα γίνει σωστά θεωρώντας πως μόνο ένας διαλεκτόφωνος θα μπορούσε να το κάνει αυτό, να διδάξει δηλαδή και πως οι διάλεκτοι δεν μαθαίνονται απλά στα βιβλία.

Στάσεις απέναντι στην Φαρασιώτικη διάλεκτο

Σύμφωνα με τους ίδιους, η διάλεκτός τους έχει φθίνουσα πορεία. Σιγά σιγά, φεύγουν και οι τελευταίοι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας τους όπως τόνισαν και αν και υπάρχουν ακόμη άνθρωποι που είναι η φαρασιώτικη ποικιλία είναι η μητρική τους γλώσσα είτε άλλοι να την κατανοούν πλήρως και πάλι δεν αρκεί μου έλεγαν συνεχώς. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, όλοι οι ερωτηθέντες έχουν καταγωγή από τα Φάρασα με αποτέλεσμα, η φαρασιώτικη ποικιλία να είναι κάτι που τους ενώνει με το παρελθόν, με τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Έτσι, επικράτησε η θετική στάση απέναντι στα φαρασιώτικα, σε όλους τους βαθμούς, μια στάση η οποία είχε και την υπερβολή της ίσως κάποιες στιγμές και λέγοντας υπερβολή, εννοώ τον ατέρμονο θαυμασμό, τις λέξεις με τις οποίες την εκθείαζαν και την ανάγκη ίσως να προσπαθούν να μου αποδείξουν το πόσο υπέροχη είναι η γλώσσα τους.

Αν και όπως είπαμε νωρίτερα, δεν είναι θετικοί ως προς την διδασκαλία της φαρασιώτικης στα σχολεία, ωστόσο, όπως ανέφερε η κα Α.Κ, στον Βαθύλακκο και υπό την αιγίδα του πολιτιστικού τους συλλόγου, ξεκίνησαν πριν 10 χρόνια την διδασκαλία της φαρασιώτικης διαλέκτου. Μια προσπάθεια που αγαπήθηκε ιδιαίτερα από τον κόσμο. Στα μαθήματα αν και υπήρχε ένας καθοδηγητής, καθηγητές γινόντουσαν όλοι μαζί. Σε ερώτηση μου για το περιεχόμενο και την φύση των μαθημάτων, μου εξήγησε πως τα μαθήματα γινόντουσαν μια φορά την εβδομάδα, είχαν να λύσουν ασκήσεις, ανάγνωση, μαθαίνουν ορθογραφία και γενικότερα η φύση των μαθημάτων ήταν να μαζευτούν όλοι μαζί μια φορά την εβδομάδα, να μιλήσουν στην γλώσσα τους και όποιος δεν γνώριζε ή δεν τα γνώριζε καλά, να τα μάθει.

Ακόμη, μου προκάλεσε εντύπωση το γεγονός ότι κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων, πολλές φορές βρισκόταν στον ίδιο χώρο και άλλα άτομα, κυρίως φίλοι που τύχαινε να βρίσκονται εκεί για επίσκεψη. Κάποιες από τις γυναίκες αυτές, είχαν διαφορετική καταγωγή όπως η κα. Κ.Κ η οποία αν και ντόπια, γνώριζε άπταιστα τα φαρασιώτικα παρόλο που ο άντρας της (Φαρασιώτης) είναι 3^{ης} γενιάς. Η ίδια, παρακολουθούσε και τα μαθήματα της διαλέκτου και ήταν κάτι που το περίμενε όπως μου είπε κάθε εβδομάδα.

Πολλά άτομα της 2^{ης} γενιάς μου εκμυστηρεύτηκαν ότι άρχισαν να ψάχνουν τις ρίζες τους μέσα από την διάλεκτο τα τελευταία χρόνια. Άτομα ηλικίας 50-60 ετών οι οποίοι ήθελαν κάποτε να αποβάλουν από πάνω τους οτιδήποτε θα τους πρόσδιδε ότι είναι διαφορετικοί. Έτσι είχαν σταματήσει είτε να ομιλούν την γλώσσα είτε να συμμετέχουν γενικότερα στα ήθη και έθιμα. Τα τελευταία χρόνια όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει, νιώθουν πως είναι υπερήφανοι για την καταγωγή τους.

Αξιοσημείωτη είναι η μαρτυρία της κα Κ.Θ. Όπως μου είπε, τα πιο δύσκολα χρόνια για εκείνη ήταν τα σχολικά. Η ίδια μέχρι και την ηλικία των 5 ετών, δεν γνώριζε την ΚΝΕ την οποία έμαθε αναγκαστικά στο σχολείο. Με τους γονείς της μιλούσε μόνο στην φαρασιώτικη διάλεκτο. Όπως ανέφερε (η ίδια γεννήθηκε το έτος 1932), στο σχολείο όχι μόνο τους απαγόρευαν να μιλάνε στην μητρική τους γλώσσα, τους τιμωρούσαν και τους χτυπούσαν καθημερινά. Μάλιστα, ο δάσκαλός τους είχε μου είπε κατασκόπους, παιδιά από τον άλλο “μαχαλά” (κατοικήθηκε από τους τουρκόφωνους

ποντίους) τα οποία παρακολουθούσαν τα απογεύματα, ποιο παιδί από την γειτονιά των φαρασιωτών, μιλάει φαρασιώτικα έξω. Την επόμενη μέρα όταν πήγαιναν στο σχολείο “έτρωγαν” ξύλο μου είπε με δάκρυα στα μάτια. Προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι αυτή η απαγόρευση δεν συνέβαινε μόνο εντός του σχολείου αλλά και έξω από αυτό και τις υπόλοιπες ώρες της μέρας. Παρόλο που κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δημιουργήσει αρνητικά στερεότυπα για την γλώσσα, η ίδια η κα. Κ.Θ ένωθε υπερήφανη όσο ποτέ ότι είναι διαλεκτόφωνη και ότι είναι μια από τους τελευταίους φυσικούς ομιλητές. Μου ανέφερε και μια ακόμη περίπτωση ο κ. Β.Κ (96 ετών) ο οποίος θυμήθηκε μια περίπτωση ενός συγγενή του. Ο συγγενής του είχε μια διαμάχη με έναν γείτονα του, διαμάχη ή οποία τους έφτασε μέχρι την αίθουσα του δικαστηρίου. Όταν πια ξεκίνησε το δικαστήριο και όταν ο δικαστής τους έδωσε τον λόγο, ο συγγενής του κ. Β. μίλησε στα Φαρασιώτικα ενώ ο γείτονας του στα Τουρκικά με τον δικαστή να τους διώχνει από την αίθουσα και τους δύο χωρίς να ολοκληρώνει το δικαστήριο. Επίσης ήταν κάτι που δεν του δημιουργούσε αρνητικό αίσθημα αλλά αντίθετα το έλεγε γελώντας.

Κεφάλαιο 7 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία, επιχειρήθηκε μια περιγραφή της φαρασιώτικης διαλέκτου με στοιχεία προηγούμενων ερευνητών που ασχολήθηκαν με την ποικιλία αυτή. Η φαρασιώτικη διάλεκτος είναι μια ποικιλία η οποία πλέον έχει υποστεί γλωσσική συρρίκνωση και τοποθετείται γεωγραφικά σε ελάχιστα μέρη στην Ελλάδα. Άλλωστε, οι ελληνόφωνοι Φαρασιώτες οι οποίοι ήρθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα, ήταν περίπου 1.500 άτομα. Ο Βαθύλακκος της Κοζάνης είναι ο πλέον κατάλληλος τόπος για έρευνα δεδομένου ότι εκεί κατοικούν και οι τελευταίοι φυσικοί ομιλητές όπου διατηρούν κατά κάποιο τρόπο την γλώσσα τους. Η έρευνά μου επικεντρώθηκε στο να διερευνηθούν οι στάσεις που έχουν οι ομιλητές απέναντι στην διάλεκτο τους αξιοποιώντας το υλικό των επιτόπιων συνεντεύξεων, της παρατήρησης και του ερωτηματολογίου.

Το συμπέρασμα της παραπάνω ερευνητικής διαδικασίας είναι ότι σχεδόν στο σύνολο τους οι απόγονοι των Φαρασιωτών έχουν ουσιαστικά μια θετική στάση απέναντι στην διάλεκτο τους. Εξαιρεση ήταν κάποια μεμονωμένα άτομα όπως της 4^{ης} γενιάς τα οποία έδειξαν μια αδιαφορία ως προς την διάλεκτο. Αν και η φαρασιώτικη διάλεκτος πέρασε από ένα στάδιο αδρανοποίησης από την 2^η γενιά, διαπίστωση πως πλέον γίνεται μια στροφή προς την γλώσσα. Τα μαθήματα τα οποία διδάσκονται από τους ίδιους τους Φαρασιώτες στον Βαθύλακκο αλλά και η αποδοχή των μαθημάτων αυτών από όλους, αποδεικνύουν μια ανάγκη διατήρησης μιας ταυτότητας. Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της εργασίας αυτής, η γλώσσα ενισχύει τους δεσμούς ανάμεσα στα μέλη και διαχωρίζει τα άτομα από άλλες ομάδες που ομιλούν μια διαφορετική γλώσσα αποτελώντας ακόμη, τον συνδετικό αυτό κρίκο με το μακρινό τους παρελθόν κάτι το οποίο διαφαίνεται στον Βαθύλακκο.

Οι αρνητικές εμπειρίες του παρελθόντος και τα αρνητικά στερεότυπα τα οποία ίσως δημιούργησαν κάποτε, πλέον αποβάλλονται από τους απογόνους οι οποίοι συχνά μου τόνιζαν το πόσο υπερήφανοι είναι τόσο για την γλώσσα τους όσο και για την ίδια τους την καταγωγή. Αξιοσημείωτη είναι η φράση της Σ.Κ -Μα εμείς ελληνικά μιλούσαμε απλά δεν μας καταλάβαιναν--.. Ωστόσο υπήρχαν κάποια άτομα τα οποία ενώ γνώριζαν άπταιστα τα φαρασιώτικα, απέφευγαν να διατυπώσουν την παραμικρή λέξη. Ένιωθαν άβολα όταν τους ρωτούσα να μου πουν κάποια φράση στην φαρασιώτικη διάλεκτο. Έτσι, γίνεται κατανοητό πως παρόλο το θετικό κλίμα απέναντι στην φαρασιώτικη διάλεκτο, υπάρχουν ακόμη έστω υποσυνείδητα, κάποια αρνητικά στερεότυπα. Αντίθετα, η Α.Π η οποία είχε μεταναστεύσει στην Αυστραλία με τους γονείς της την δεκαετία του 60', κατά την διάρκεια της συνέντευξης πολλές φορές δεν μπορούσε να διατυπώσει λέξεις στην ΚΝΕ παρά μόνο γνώριζε την αντίστοιχη λέξη στην φαρασιώτικη διάλεκτο. Μεταναστεύοντας στην Αυστραλία με τους γονείς της, εκεί γνώρισε την αγγλική γλώσσα και με τους γονείς της συνέχιζε να μιλάει μόνο στα φαρασιώτικα.

Ακόμη, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ενώ σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες δεν θέλουν να διδάσκεται η φαρασιώτικη διάλεκτος στα σχολεία, εντούτοις, στην ερώτηση για το αν θέλουν οι επόμενες γενιές να μαθαίνουν την φαρασιώτικη ήταν σχεδόν όλοι θετικοί. Αυτό έχει να κάνει με την αιτιολογία που ειπώθηκε νωρίτερα. Οι Φαρασιώτες νιώθουν πως δεν θα μπορούσε ένας μη Φαρασιώτης να μάθει και να διδάσκει την γλώσσα τους παρά μόνο αυτοί θα μπορούσαν να κάνουν κάτι τέτοιο.

Ένα ακόμη παράδοξο το οποίο διαπίστωσα είναι όταν βρέθηκα για συνέντευξη με την Ο.Κ. Η ίδια 2^{ης} γενιάς, στον χώρο βρισκόταν ο γιος της 3^{ης} γενιάς αλλά και η εγγονή της 4^{ης} γενιάς. Η ίδια είχε έναν απερίγραπτο θαυμασμό προς τα φαρασιώτικα, αντίθετα ο γιος της ήταν σχεδόν αδιάφορος ενώ η εγγονή της, 4^{ης} γενιάς, έδειχνε εξίσου τον ίδιο θαυμασμό με την γιαγιά της. Διαφαίνεται λοιπόν το πέρασμα στις γενιές και πως υπήρξε ένα διάστημα το οποίο επηρέασε αρνητικά μια ολόκληρη γενιά. Αυτό αν και όχι εξολοκλήρου, ίσως αλλάζει κατά κάποιο τρόπο στις νεότερες γενιές. Το ίδιο και όταν πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη με τον Α.Κ, απόγονο 3^{ης} γενιάς, μεγάλωσε με τους παππούδες του στα παιδικά του χρόνια όταν οι γονείς του ήταν μετανάστες στη Γερμανία. Μεγαλώνοντας με τους παππούδες του, η μητρική του γλώσσα ήταν η Φαρασιώτικη μέχρι να ξεκινήσει το σχολείο. Με την επιστροφή των γονιών του πίσω στην πατρίδα, σταμάτησε να μιλάει τα φαρασιώτικα παρά μόνο με τους παππούδες του, ενώ οι γονείς του δεν έδειχναν ποτέ ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη γλώσσα, όπως μου εκμυστηρεύθηκε.

Η γλώσσα αποτελεί και τον άμεσο εκείνο κρίκο ο οποίος τους συνδέει με την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Τα τελευταία χρόνια με την ενεργοποίηση των πολιτιστικών συλλόγων, το ενδιαφέρον τους αυτό έγινε πιο έντονο. Οι διάφορες εκδηλώσεις και οι πανελλήνιες συναντήσεις όλων των απογόνων Φαρασιωτών συντέλεσαν ώστε το συναίσθημα της διαφορετικότητας να γίνει ένα συναίσθημα μοναδικότητας μέσα τους.

Βιβλιογραφία

1. Αγγελοπούλου, Δ. (2010). *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
2. Αναστασιάδης, Β. Κ. (1976). *Η σύνταξη στο φαρασιώτικο ιδίωμα της Καππαδοκίας: σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ιδιώματα της Μ. Ασίας, καθώς και προς την αρχαία, τη μεσαιωνική και τη νέα ελληνική γλώσσα*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/eadd/3071>
3. Ανδριώτης, Ν. Π. (1948). *Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων*. *Collection de l' Institut Français d' Athènes*. Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο, Αρχείο Μικρασιατικής Λαογραφίας, τόμος 4: Καππαδοκία 2. Αθήνα: Ίκαρος.
4. Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
5. Chambers, J.K. & Trudgill, P. (1998). *Διαλεκτολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
6. Chambers, J. K. & Trudgill, P. (2011). *Διαλεκτολογία*. (Μτφρ, Σ. Λαμπροπούλου). Αθήνα: Πατάκης.
7. Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Α. (2002). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. 3η αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Νήσος.
8. Δελβερούδη, Ρ. (2001Α). *Γλώσσα και διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 50-53.
9. Δελβερούδη, Ρ. (2001Β). *Γλωσσική ποικιλία*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 54-57.
10. Δελβερούδη, Ρ. (2001β). *Γλώσσα και διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα*, (σσ. 50-53). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 2022 από: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/index.html
11. Θεοωρίδης Θ. (1967). *Τοπωνύμια και λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας*. Αθήνα : Ανάτυπον εκ των Μικρασιατικών Χρονικών ΙΓ'
12. Hodot, R. (2000). *Αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνικές διάλεκτοι*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 29-34. <http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/classification>
13. Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

14. Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2007α). *Διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης & Μ.Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html
15. Κακριδή, Μ., Κατή, Δ. & Νικηφορίδου, Β. (1999). *Γλωσσική ποικιλία και σχολική εκπαίδευση. Γλωσσικός υπολογιστής 1* (σσ.103-106). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου, 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/04.html
16. Κακριδή-Φερράρι, Μ. & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (1996). *Η γλωσσική ποικιλία και η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Στο Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα. Προβλήματα διδασκαλίας. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 17-21.
17. Κακριδή- Φερράρι, Μ. (2007β). *Στάσεις απέναντι στη γλώσσα*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html
18. Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2007α). *Διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html
19. Κανάκης, Κ. (2012). *Κοινωνική διγλωσσία/διμορφία*. Ανακτήθηκε από www.greek-language.gr
20. ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (1982). *Η ΕΞΟΔΟΣ, ΤΟΜΟΣ Β' : ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΟΤΙΑΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΣ*. Μουρελου Γ. (επιμ). Αθήνα : Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών
21. Κοντοσόπουλος, Ν. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρη.
22. Καραντζόλα, Ε. (2001). *Γλώσσα και τυποποίηση*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 84-88.
23. Κατσούδα, Γ. (2016). *Διδιαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Λέσβου*. Μέντορας 14, (σσ. 111-124). Ανακτήθηκε στις 21 Νοεμβρίου 2022 από: [Mentor1.pdf \(iep.edu.gr\)](https://www.mentor1.gr/mentor1.pdf)
24. Κωστούλα-Μακράκη, Ν. (2001). *Γλώσσα και κοινωνία. Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
25. Λειβαδιωτάκης, Γ. (2020). *Γλωσσικές στάσεις απέναντι στην κρητική διάλεκτο: διαλεκτοφωνία στον εργασιακό τομέα. (Μεταπτυχιακή Εργασία)*. Πάτρα: ΕΑΠ. Ανακτήθηκε στις 24/03/2022 από: https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/46220/1/503145_%ce%9b%ce%95%ce%99%ce%92%ce%91%ce%94%ce%99%ce%a9%ce%a4%ce%91%ce%9a%ce%97%ce%a3_%ce%93%ce%95%ce%a9%ce%a1%ce%93%ce%99%ce%9f%ce%a3.pdf

26. Μπασλής, Γ. (2012). *Εισαγωγή στη σύγχρονη Διαλεκτολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
27. Μπασλής, Γ. (2017). *Κοινωνιογλωσσολογία. Μικρή Εισαγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
28. Παπαδόπουλος Ι. (2012). *Καππαδοκικά παραμύθια & λαϊκές παραδόσεις : Φάρασα, Σύλλη, Αραβάν, Γούρδουνος*. Β Έκδοση : ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ
29. Παπαζαχαρίου, Δ., Φτερνιάτη, Α., Αρχάκης, Α. & Τσάμη, Β. (2016). «*Στάσεις μαθητών δημοτικού προς την αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας*» Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 36, 331-341.
30. Παπαναστασίου, Γ. (2015). *Η σημερινή κατάσταση των Νεοελληνικών διαλέκτων*. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, 23-48.,
31. Πλάδη, Μ. (2001). «*Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση*». Μελέτες για την ελληνική γλώσσα.
32. Πλαδή-Ντέμκα, Μ. (2002). *Το ιδίωμα του Λιτοχώρου (Διδακτορική διατριβή)*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
33. Στάμου, Α., Αρχάκης, Α. & Πολίτης, Π. (2016). Στο Α. Στάμου, Α., Πολίτης, Π., Αρχάκης, Α. (Επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κρατικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα* (σσ.13-55). Καβάλα: Σαΐτα.
34. Τζακώστα, Μ. (2014). *Οι γλωσσικές ποικιλίες στην Ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: σκέψεις και προβληματική για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας*. Στο Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 34. Ανακτήθηκε στις 09/03/2022 από: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_34_422_430.pdf
35. Τζακώστα, Μ. & Μπετεινάκη, Ε. (2018). «*Κουλαντρίζοντας τσι διαλέκτους στο σχολείο*»: Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. *Το Ελληνικό Βλέμμα – Revista de Estudos Helênicos da UERJ*, 4– ISSN 2526-3609. Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2022 από: <https://summerschool.ac.uoi.gr/wp-content/uploads/2019/07/eliniko-vlema.pdf>
36. Τζιτζιλής, Χ. (2000). *Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης et al (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της* (σσ.15-22). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2022 από: https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_a_1_2/index.html#toc002
37. Τζιτζιλής, Χ. (2001). *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Ανακτήθηκε από www.greek-language.gr
38. Τσάκωνα, Β. (2012β). *Γλωσσικές στάσεις/στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο Γλωσσάρι όρων γλωσσολογίας που χρησιμοποιούνται στα σχολικά εγχειρίδια*. Ανακτήθηκε στις 19 Δεκεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=131#colabbr01

39. Τσιτσιπής, Λ. (2001α). *Γλωσσική συρρίκνωση*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 81-83). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b3/index.html
40. Τσιτσιπής, Λ. (2001β). *Στάσεις απέναντι στη γλώσσα*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, 78-80. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b2/index.html
41. Τριανταφυλλίδης, Μ. (1938). *Νεοελληνική γραμματική. Ιστορική εισαγωγή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
42. Τομπαΐδης, Δ. (1992). *Η τύχη των Μικρασιατικών ιδιωμάτων στον ελληνικό χώρο. Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, (σσ.241-250). Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2022 από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltiokms/article/view/2519/2284>
43. Χριστίδης, Α. Φ. (2005). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας : Αρχαιογλωσσία και Αρχαιογνωσία στη Μέση Εκπαίδευση Ι*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/ag_history/contents.html

Ξενόγλωσση

44. Agha, A. (2007). *Language and social relations*. Cambridge University Press.
45. Dawkins, R. M. (1916). *Modern Greek in Asia Minor*. Cambridge: University Press.
46. Papazachariou, D., Fterniati, A., Archakis, A. & Tsami, V. (2018). “*Metapragmatic stereotypes about geographical diversity in Greece. Evidence from elementary school pupils’ responses to mass culture texts*”. *Journal of Greek Linguistics* 18.
47. Agha, A. (2007). *Language and social relations*. Cambridge University Press.

Ερωτηματολόγιο

- 1 – Φύλο : Άνδρας.../Γυναίκα...
- 2- Τόπος κατοικίας ;
- 3- Εκπαίδευση ; Δημοτικό.../Γυμνάσιο-Λύκειο.../Τριτοβάθμια...
- 4-Είστε Πρόσφυγας : 2^η γενιάς.../3^η γενιάς.../4^η γενιάς...
- 5- Ποια είναι η μητρική σας γλώσσα
- 6- Ομιλείτε κάποια διάλεκτο ή ιδίωμα της ελληνικής;
- 7-Πως ονομάζετε την διάλεκτο που ομιλείτε’
- 8- Κατανοείτε κάποια διάλεκτο ή ιδίωμα;
- 9- Οι διάλεκτοι αποτελούν μέρος της παράδοσης ; Θεωρείτε ότι πρέπει να διατηρηθούν;
- 10- Οι διάλεκτοι είναι ισότιμες με την κοινή Νεοελληνική; Και γιατί ; Συμφωνώ_ Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ_ Διαφωνώ_
- 11- Οι διαλεκτόφωνοι έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο; Συμφωνώ_ Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ_ Διαφωνώ_
- 12- Οι διαλεκτόφωνοι περιορίζονται σε χαμηλότερου κύρους επαγγέλματα (αγρότες, εργάτες κ.λπ.); Συμφωνώ_ Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ_ Διαφωνώ_
- 13- Όσοι μιλούν με διάλεκτο ή ιδίωμα στιγματίζονται (π.χ. γίνονται αντικείμενο αστεϊσμών, ειρωνείας, χλευασμού, διακωμώδησης); Συμφωνώ_ Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ_ Διαφωνώ_
- 14- Ομιλείτε ή καταλαβαίνετε την Φαρασιώτικη διάλεκτο; OXI_ NAI
- 15- Που ομιλείτε ή ακούτε Φαρασιώτικα;
- 16- Με ποιους ομιλείτε Φαρασιώτικα;
Οικογένεια.../Φίλους.../συγχωριανούς.../κανέναν...
- 17- Σας αρέσει να ακούτε τα Φαρασιώτικα;
- 18-Μοιάζουν τα Φαρασιώτικα με άλλη γλώσσα ή διάλεκτο; Αν ναι, με ποια ;
- 19-Θεωρείτε ότι πρέπει να διατηρηθούν τα Φαρασιώτικα;
- 20-Θα θέλατε να ακούτε Φαρασιώτικα στην τηλεόραση/ραδιόφωνο;
- 21-Θα θέλατε να διδάσκονται τα Φαρασιώτικα στα σχολεία;
- 22- Είναι χρήσιμο να γνωρίζει κανείς Φαρασιώτικα;

23- Θεωρείτε ότι η Φαρασιώτικη διάλεκτος σβήνει ή είναι ήδη μία νεκρή διάλεκτος;
OXI_ NAI_

24- Η Φαρασιώτικη διάλεκτος είναι γλώσσα χαμηλού κύρους Συμφωνώ_ Ούτε
συμφωνώ, ούτε διαφωνώ_ Διαφωνώ_

25 Θα θέλατε οι επόμενες γενιές να συνεχίζουν να μαθαίνουν Φαρασιώτικα ;